
প্রাথমিক শিক্ষাৰ ডিপ্লমা পাঠ্যসূচী (ডি এল এড)

পাঠ্যসূচী-৫০২

খণ্ড - ৪

ৰাষ্ট্ৰীয় মুক্ত বিদ্যালয় অনুষ্ঠান

A-২৪/২৫, আনুষ্ঠানিক ক্ষেত্ৰ, চেঞ্চুৰ-৬২, নয়ডা

গৌতমবুদ্ধ নগৰ, উত্তৰ প্ৰদেশ - ২০১৩০৯

বেৰচাইট : ডব্লিউ ডব্লিউ ডব্লিউ. এন. আই. ও. এচ. এচি. ইন

অধ্যায় ১৫ : মান নিৰ্ধাৰণৰ আহিলা আৰু কৌশলসমূহ

অধ্যায় গাঁথনি :

১৫.০ পাতনি

১৫.১ শিক্ষণ উদ্দেশ্য

১৫.২ কৃতিত্ব অভীক্ষণ প্ৰস্তুত আৰু ব্যৱহাৰ

১৫.২.১ শিক্ষক নিৰ্মিত অভীক্ষা

১৫.২.২ গোট অভীক্ষা

১৫.৩ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ অভীক্ষা প্ৰস্তুত

১৫.৩.১ বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়া ধৰণৰ বিষয়

১৫.৩.২ সীমিত প্ৰতিক্ৰিয়া ধৰণৰ বিষয়

১৫.৩.৩ বস্তুনিষ্ঠ বিষয়

১৫.৩.৪ মুক্ত- সমাপ্তি বিষয়

১৫.৪ গুণগত আহিলা আৰু পদ্ধতিসমূহৰ প্ৰস্তুতকৰণ আৰু ব্যৱহাৰ

১৫.৪.১ নিৰীক্ষণ

১৫.৪.২ চিহ্নাংক সূচী

১৫.৪.৩ মাপকাঠি

১৫.৪.৪ প্ৰশ্নাৱলী

১৫.৪.৫ সাক্ষাৎকাৰ

১৫.৪.৬ স্থান নিৰ্ণয়

১৫.৪.৭ প্ৰকল্প

১৫.৪.৮ ঘটনা বিৱৰণ

১৫.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলো

১৫.৬ অধিক জানিবলৈ

১৫.৭ শিক্ষণ অগ্ৰগতি জানিবলৈ আৰ্হি উত্তৰাৱলী

১৫.৮ অধ্যায়ৰ শেষৰ অনুশীলনী

মান নিৰ্ধাৰণৰ আহিলা আৰু কৌশলসমূহ

Tools and Strategies of Assessment

১৫.০ পাতনি :

আগৰ অধ্যায়ত আপোনালোকে শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াত মান নিৰ্ধাৰণৰ গুৰুত্বৰ বিষয়ে শিকি আহিছে। আপোনালোকে শিক্ষণ প্ৰক্ৰিয়া আৰু আকাংক্ষিত শিক্ষণ ফলাফলৰ সৈতে মান নিৰ্ধাৰণৰ সম্পৰ্কৰ বিষয়ে জানি আহিছে। অবিৰত আৰু সামগ্ৰিক মূল্যায়ন (CCE) হৈছে শিক্ষার্থীৰ স্কুলভিত্তিক মান নিৰ্ধাৰণ, যিটোৱে শিক্ষার্থীসকলৰ বিকাশৰ সকলো দিশ সামৰি লয়। সেইবাবে অবিৰত আৰু সামগ্ৰিক মূল্যায়ন এবাৰ কৰা প্ৰক্ৰিয়া নহয়, বৰং ইয়াক গোটেই বিদ্যায়তনিক বছৰটোৰ বাবে প্ৰয়োগ কৰিব লাগে। অবিৰত আৰু সামগ্ৰিক মূল্যায়নে (CCE) কম সময়ৰ ভিতৰত গঠনমূলক মান নিৰ্ধাৰণ নিয়মিতভাৱে চলাৰ ওপৰত, শিক্ষার্থীৰ শিক্ষণৰ কঠিনতা চিনাক্তকৰণ, সেইসমূহ শুধৰোৱাৰ উপায় আৰু সময়মতে শিক্ষার্থীসকলক প্ৰতিপুষ্টি প্ৰদানৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়ে। যেতিয়া আপুনি শিক্ষার্থীৰ বিদ্যায়তনিক আৰু সহ-বিদ্যায়তনিক দুয়োটা দিশৰে মান নিৰ্ধাৰণ কৰে, আপুনি ভাবেনে যে এটা আহিলা বা পদ্ধতি (উদাহৰণস্বৰূপে শ্ৰেণীকোঠাৰ অভীক্ষা) এই প্ৰক্ৰিয়াটোৰ বাবে যথেষ্ট নে? আপুনি সামগ্ৰিক মান নিৰ্ধাৰণৰ বাবে বিভিন্ন ধৰণৰ আহিলা আৰু পদ্ধতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব লাগিব।

আমি এই অধ্যায়টোত মান নিৰ্ধাৰণৰ আহিলা আৰু পদ্ধতিসমূহৰ মৌলিক ধাৰণা সম্পৰ্কে শিকিম, যাতে প্ৰত্যেক শিক্ষার্থীৰ বিকাশ কৰিব পৰাকৈ বিদ্যায়তনিক আৰু সহ-বিদ্যায়তনিক দিশৰ মান নিৰ্ধাৰণৰ বাবে বিভিন্ন আহিলা আৰু পদ্ধতিসমূহ প্ৰস্তুত কৰাৰ অৰ্থে কৌশলসমূহ শিকিব পৰা যায়।

এই অধ্যায়টো অধ্যয়ন কৰিবলৈ ১৫ ঘণ্টা সময়ৰ প্ৰয়োজন।

১৫.১ শিক্ষণ উদ্দেশ্য :

এই অধ্যায়টো অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- শিক্ষার্থীসকলৰ আধ্যাত্মিক বিকাশৰ মান নিৰ্ধাৰণৰ বিভিন্ন আহিলাসমূহ চিনাক্ত কৰিব পাৰিব;
- শিক্ষার্থীসকলৰ বিষয়ে তথ্য সংগ্ৰহ কৰিবলৈ কৃত্তি অভীক্ষা আৰু লগতে অন্য আহিলাৰ বিকাশ আৰু ব্যৱহাৰ;

- স্কুলীয়া বিষয়সমূহৰ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ অভীক্ষাৰ বিষয়বস্তু কৌশলৰ বিকাশ।

১৫.২ কৃতিত্ব অভীক্ষাৰ প্ৰস্তুত আৰু ব্যৱহাৰ (Construction and Use of Achievement test) :

‘কৃতিত্ব’ ধাৰণা বুলিলে আপুনি কি বুজে?

‘কৃতিত্ব’ শব্দটোৰ আভিধানিক অৰ্থ হৈছে “এটা বিষয় যাক এজনে সফলভাৱে সম্পূৰ্ণ কৰে, বিশেষভাৱে সি/তাইৰ নিজ প্ৰচেষ্টা আৰু কৌশল ব্যৱহাৰ কৰি।” (Oxford Advanced Student's Dictionary of Current English, 2005) উদাহৰণ স্বৰূপে, বিজয়া নামে যষ্ঠ শ্ৰেণীৰ শিক্ষার্থীগৰাকীয়ে দহ প্ৰকাৰৰ সৰল আৰু যৌগিত সূত সম্পৰ্কীয় সমস্যাৰ উপযুক্তভাৱে সমাধান কৰিব পাৰে কিন্তু সজনে মাত্ৰ ৪ প্ৰকাৰহে পাৰে। তেতিয়া আমি ক’ব পাৰো যে সৰল আৰু যৌগিক সূতৰ সমস্যা সমাধানৰ ক্ষেত্ৰত বিজয়াৰ সৃজনকৈ বেছি কৃতিত্ব আছে। বিজয়ে বেছি কৃতিত্ব পাইছে কাৰণ সি বিভিন্ন দিশৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত সূতৰ গণনা সম্পৰ্কে জ্ঞান, বোধ আৰু কৌশল আয়ত্ব কৰিছিল, একে সময়তে কিন্তু সজনে পৰা নাছিল। এই ক্ষেত্ৰত কৃতিত্ব হৈছে সমস্যা সমাধানৰ অভিজ্ঞতা আহৰণ।

শিক্ষার্থীৰ শিক্ষণৰ কৃতিত্বৰ মান নিৰ্ধাৰণৰ বাবে, সাধাৰণতে আমি স্কুলত পৰীক্ষাৰ ব্যৱহাৰ কৰো। এনে ধৰণৰ পৰীক্ষাবোৰ আপুনি প্ৰস্তুত কৰে বা কৰ্তৃত্বৰ ফালৰ পৰা আপোনাক যোগান ধৰা হয় বা বজাৰৰ পৰা আহৰণ কৰা হয়। আপুনি যি ধৰণে পৰীক্ষা প্ৰস্তুত কৰে সি আনতকৈ পৃথক নেকি? বজাৰৰ পৰা লোৱা পৰীক্ষাই আপোনাৰ উদ্দেশ্য পূৰণ কৰিব পাৰেনে? এই বিষয়বোৰৰ ওপৰত চিন্তা কৰক। বেছি শিক্ষকে শিক্ষার্থীসকল শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়াত কিমানদূৰ সফল হৈছে তাক জানিবলৈ পৰীক্ষাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে আৰু লগতে চায় যে শিক্ষার্থীসকলে কিমানখিনি শিক্ষণ উদ্দেশ্যত উপনীত হ’ব পাৰিছে। এই পৰীক্ষাৰ ফলাফলা গ্ৰেড বা সংখ্যা (সাধাৰণতে নম্বৰ বুলি কোৱা হয়) আকাৰত দেখুওৱা হয়। এটা উদাহৰণ চাওঁ আহক।

ধৰা হ’ল আপুনি দ্বিতীয় শ্ৰেণীত দুটা বা তাতকৈ বেছি সংখ্যাৰ যোগফলৰ গণিত শিকাই আছে যিবোৰ তলৰ ধাৰণাৰ সৈতে সংযুক্ত—

— ধাৰে ননাকৈ দুটা অংকৰ সংখ্যাৰ যোগফল

— ধাৰে লৈ দুটা অংকৰ সংখ্যাৰ যোগফল

— শাৰী অনুসৰি দুটা অংকৰ সংখ্যাৰ যোগফল

— দুটা অংকৰ সংখ্যাৰ যোগফলৰ শব্দৰ সমস্যা এনে ধাৰণাবোৰ শিকোৱাৰ পাছত, আপুনি প্ৰত্যেক শিক্ষার্থীয়ে যোগ সম্পৰ্কে কিমান অভিজ্ঞতা আহৰণ কৰিলে তাক জানিবলৈ বিচাৰিব। তেনে পৰিবেশত আমি সাধাৰণতে কৃতিত্ব অভীক্ষা ব্যৱহাৰ কৰো, য’ত আকাংক্ষিত শিকণ ফলাফল, বোধ, প্ৰয়োগ, বিশ্লেষণ, সংশ্লেষণ আৰু মূল্যায়নৰ কৌশলবোৰ থাকে। এনে ধৰণৰ অভীক্ষাই এজন শিক্ষার্থীৰ পাৰদৰ্শিতা আন এজন শিক্ষার্থীৰ পাৰদৰ্শিতাৰ সৈতে তুলনা কৰাত শিক্ষকক সহায় কৰে।

প্ৰশ্ন ১ : প্ৰাথমিক স্কুলৰ পৰ্যায়ত শ্ৰেণীকোঠাত কৃতিত্ব অভীক্ষা প্ৰয়োগৰ তিনিটা কাৰণ উল্লেখ কৰক।

এতিয়া ধৰা হ'ল আপুনি আপোনাৰ স্কুলৰ পঞ্চম শ্ৰেণীৰ বাবে গণিতৰ এটা ভাল অভীক্ষা প্ৰস্তুত কৰিলে। আপুনি জানে যে আপোনাৰ শিক্ষার্থীসকল বৰ ভাল আৰু আপুনি প্ৰস্তুত কৰা অভীক্ষাটোৱে গণিতত তেওঁলোকৰ কৃতিত্ব সম্পৰ্কে প্ৰয়োজনীয় তথ্য দিব। আপুনি অভীক্ষাটোৰ পাৰদৰ্শিতাৰ ক্ষেত্ৰত যথেষ্ট সুখী। এই অভীক্ষাটো আপোনাৰ ৰাজ্যৰ দূৰ ঠাইত অৱস্থিত জনজাতিৰ স্কুল বা চহৰৰ স্কুলত আন শিক্ষকে প্ৰয়োগ কৰিব পাৰিবনে? হয়, এই ক্ষেত্ৰত আমি নিশ্চিত হ'ব নোৱাৰিলো। এইটো দিশত আমি ক'ব পাৰো যে যদি শিক্ষার্থী আৰু স্কুলৰ পৰিবেশ একে হয় তেন্তে অভীক্ষাটোৱে একে ধৰণে কাম কৰিব। কিন্তু, সাধাৰণ পৰীক্ষাবোৰত, গোটেই ৰাজ্যৰ স্কুলবোৰত কেৱল একে ধৰণৰ প্ৰশ্নকাকত ব্যৱহাৰ হয়। এনে অভীক্ষাসমূহ কিছুমান নীতি-নিয়মৰ মাজেদি প্ৰস্তুত কৰি তোলা হয় যাক প্ৰতিমানীকৰণ বুলি কোৱা হয়, এনে ধৰণৰ অভীক্ষাবোৰ বহল ভিত্তিত ৰাজ্যৰ সকলো স্কুলতে প্ৰয়োগ কৰা হয়। এনেদৰে আমি অভীক্ষাসমূহৰ দুটা প্ৰকাৰ পাওঁ— শিক্ষক নিৰ্মিত অভীক্ষা আৰু প্ৰতিমানীকৃত অভীক্ষা। যিবোৰ পৰীক্ষা আপোনাৰ ৰাজ্যৰ সকলো উচ্চতৰ মাধ্যমিক পৰীক্ষাত ব্যৱহাৰ কৰা হয় তেনে পৰীক্ষাবোৰ হৈছে প্ৰতিমানীকৃত অভীক্ষাৰ উদাহৰণ। এটা অভীক্ষাৰ প্ৰতিমানীকৃত প্ৰক্ৰিয়াৰ ক্ষেত্ৰত তলৰ গুণসমূহ থকা প্ৰয়োজনীয় :

— অভীক্ষাৰ বিষয় উদ্দেশ্যপূৰ্ণভাৱে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিব লাগে যাতে ই স্পষ্টভাৱে কৃতিত্ব দি সংজ্ঞা দিব পাৰে।

— অভীক্ষাৰ বিষয়বস্তু এক নিৰ্দিষ্ট মানদণ্ডৰ সূচী হ'ব লাগে, বিভিন্ন ব্যক্তিয়ে বিভিন্ন সময়ত বিভিন্ন ধৰণে একে প্ৰকাৰৰ অভীক্ষা সঠিক কৰাৰ বাবে সুবিধা থাকিব লাগে।

— এই অভীক্ষাটো একে ধৰণৰ পৰিবেশত ভালদৰে পাতিব পৰা যায়।

— প্ৰশাসনিক, নম্বৰ প্ৰদান আৰু বিশ্লেষণৰ প্ৰতিমানীকৰণ প্ৰক্ৰিয়া অভীক্ষাৰ ফলাফলৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে।

প্ৰতিমানীকৃত অভীক্ষাত উচ্চমানবিশিষ্ট বিষয়বস্তু থাকে, যিবোৰ বিশেষজ্ঞই বিকাশ কৰি তোলে আৰু কঠিনতাৰ ভিত্তিত প্ৰচেষ্টা চলাই আৰু নিৰ্বাচন কৰে। যিয়েই নহওক, এনে প্ৰতিমানীকৃত অভীক্ষাসমূহৰ শিক্ষণৰ অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ আৰু শিক্ষার্থীৰ ভৱিষ্যত শিক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ সীমাবদ্ধ। বিকাশমূলক মান নিৰ্ধাৰণত শিক্ষক নিৰ্মিত অভীক্ষাৰ উপযোগিতা বেছি যিটো ইতিমধ্যে আমি আগৰ অধ্যায়ত আলোচনা কৰি আহিছোঁ। আহকচোন আমি এতিয়া শিক্ষক নিৰ্মিত অস্বীকাৰ বিভিন্ন দিশৰ বিষয়ে আলোচনা কৰো।

১৫.২.১ শিক্ষক নিৰ্মিত অভীক্ষা (Teacher Made Test) :

আপুনি যেতিয়া শ্ৰেণীত শিকায়, প্ৰায়ে আপুনি আপোনাৰ শ্ৰেণীৰ প্ৰত্যেক শিক্ষার্থীৰ শিক্ষণৰ মানদণ্ড চাবলৈ অভীক্ষাৰ ব্যৱহাৰ কৰে। মান নিৰ্ধাৰণ অবিৰত আৰু সামগিকভাৱে চলিবলৈ এনেসমূহ অভীক্ষা অতি প্ৰয়োজনীয়। আপোনালোকৰ কিছুমানে এনে ধৰণৰ কিছুমান শিক্ষক নিৰ্মিত অভীক্ষা শ্ৰেণীত প্ৰয়োগ কৰি বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত শিক্ষার্থীসকলৰ অগ্ৰগতিৰ মান নিৰ্ধাৰণ কৰে। শিক্ষক নিৰ্মিত অভীক্ষাৰ কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰ্যসমূহ হ'ল—

- স্কুলৰ শিক্ষণ-শিকন কাৰ্যসমূহক প্ৰতিদিনে চোৱা।
- অধিক ফলপ্ৰসূ শিক্ষণ-শিকন কাৰ্যাৱলীৰ বিকাশ কৰা।
- প্ৰত্যেক শিক্ষাৰ্থীক ব্যক্তিগতভাৱে জনা। শিক্ষাৰ্থীসকলৰ সামৰ্থসমূহ জানি লৈ, শিক্ষকে শিক্ষাৰ্থীসকলৰ সামৰ্থ অনুযায়ী বিভিন্ন দলত সুবিধাজনকভাৱে ভাগ কৰিব পাৰে (এই পাঠ্যপুথিৰ ব্লক ২ ৰ ৫ অধ্যায় চাব পাৰে)
- শিক্ষাৰ্থীসকলৰ সবলতা আৰু দুৰ্বলতাসমূহ চিনাক্তকৰণ, এইটোৱে শিক্ষকক ক্ষতিপূৰণ (প্ৰতিকাৰমূলক) আৰু সমৃদ্ধিশালী কাৰ্যসূচী গঠন কৰাত সহায় কৰে।

প্ৰশ্ন ২ : তলত দিয়া উদাহৰণটো বিশ্লেষণ কৰক।

মিচেছ পাণ্ডে তেওঁৰ শ্ৰেণীৰ শিক্ষণ আৰু শিকন প্ৰক্ৰিয়াৰ বাবে পুংখানুপুংখভাৱে এক কাৰ্যসূচী প্ৰস্তুত কৰে। এদিনাখন তেওঁ শিক্ষাৰ্থীসকলক উচ্চ সাধাৰণ গুণিতকৰ (HCF) ধাৰণা দিবলৈ স্থিৰ কৰিলে। তেওঁ ভাবিছিল যে উচ্চ সাধাৰণ গুণিতকৰ (HCF) ধাৰণা দিয়াৰ আগতে, তেওঁ গম পাব লাগিব যে শিক্ষাৰ্থীসকলে উৎপাদক আৰু পূৰণৰ বিষয়ে কিমানখিনি জানে। সেইবাবে, তেওঁ এটা অভীক্ষা প্ৰস্তুত কৰি শিক্ষাৰ্থীসকলৰ ওপৰত প্ৰয়োগ কৰিলে তাৰ ফলাফলৰ ওপৰত কৰি তেওঁ আগবাঢ়িছিল।

- (i) আপোনালোকে ভাবেনে যে মিচেছ পাণ্ডে প্ৰস্তুত কৰা অভীক্ষাৰ দ্বাৰা শিক্ষাৰ্থীসকলক বুজি পাব?
- (ii) এই অভীক্ষাটো মিচেছ পাণ্ডেৰ বাবে কিদৰে সহায়কাৰী?
- (iii) আপুনি শিকোৱা বৰ্তমানৰ শ্ৰেণীকোঠাৰ বিষয়ে ভাবক আৰু এনে এটা উদাহৰণ লিখক।

শিক্ষক নিৰ্মিত অভীক্ষাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

তালিকা ১৫.১ শিক্ষক নিৰ্মিত অভীক্ষাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ

বৈশিষ্ট্যসমূহ	শিক্ষকনিৰ্মিত কৃতিত্ব অভীক্ষা
প্ৰশাসনিক নিৰ্দেশনা	কোনো একে ধৰণৰ বিশেষ নিৰ্দেশনা নেথাকে, ব্যৱহাৰ কৰা শিক্ষকৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল।
শিক্ষণ ফলাফল আৰু	স্থানীয় পাঠ্যক্ৰমৰ পাঠ্যসূচী আৰু ফলাফল উপযুক্তভাৱে গ্ৰহণ।
পাঠ্যসূচী নিদৰ্শন	শ্ৰেণীৰ শিক্ষকে এটা বিশেষ অভীক্ষাৰ বাবে নিৰ্দিষ্ট পাঠ্যসূচী স্থিৰ কৰে।
গঠন/প্ৰস্তুতি	ই শ্ৰেণীৰ শিক্ষকৰ আৰু তেওঁৰ সামৰ্থৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল, প্ৰায়ে নক্সা প্ৰস্তুত কৰে, বিষয়বস্তু বিশ্লেষণৰ সুবিধা কম আৰু

	অভীক্ষাৰ প্ৰচেষ্টা।
ব্যৱহাৰৰ সঘনতা	ই অভীক্ষাৰ উদ্দেশ্যৰ ওপৰত (নিৰ্ভৰশীল)
উদ্দেশ্য	প্ৰতিপুষ্টি প্ৰদান, শিক্ষণ অনুশীলনীৰ কাৰ্য, উপযুক্ত অধ্যয়নৰ অভ্যাস গঠনৰ বাবে শিক্ষাৰ্থীক অভিৰোচিত কৰা।
ব্যৱহাৰ	নম্বৰৰ তুলনা আৰু বিশ্লেষণ বিশেষ স্কুলৰ ভিতৰত হয়, আন স্কুলৰ সৈতে নহয়; শিক্ষকে প্ৰস্তুত বিশেষ উদ্দেশ্যসমূহৰ পৰিমাণৰ বাবে উপযুক্ত।

শিক্ষকগৰাকীয়ে জানিব লাগে যে কেনেকৈ অভীক্ষা পৰিকল্পনা, প্ৰস্তুত কৰি তেওঁৰ শিক্ষাৰ্থীসকলৰ শিক্ষণৰ ফলাফল সঠিক আৰু হুবহুভাৱে জানিব পৰা যায়। নহ'লে, সাধাৰণভাৱে প্ৰস্তুত কৰা অভীক্ষাই আমাৰ উদ্দেশ্য পূৰণ কৰিব নোৱাৰে আৰু এনেবোৰ অভীক্ষাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰাটো লাভদায়ক নহয়, বৰং ই শিক্ষাৰ্থীৰ অনিষ্টহে কৰে।

এটা অভীক্ষাৰ বিষয়সূচী কি হ'ব লাগে? এটা অভীক্ষাত থকা তথ্যসমূহ হৈছে,

- পৰীক্ষণীয় বিষয়বস্তু (যেনে বছৰেকীয়া, ছয়মহীয়া বা মাহেকীয়া ইত্যাদি।
 - যিটো শ্ৰেণীৰ বাবে ইয়াক প্ৰস্তুত কৰা হয়;
 - ধাৰ্য কৰা সময় (সাধাৰণতে ঘণ্টাত) যাতে অভীক্ষাৰ বিষয়ৰ উত্তৰ পোৱা যায়।
 - অভীক্ষা উচ্চতম/সমগ্ৰ নম্বৰ,
 - বিষয়বস্তু, যাক প্ৰশ্ন হিচাপে জনা যায়, যিয়ে অভীক্ষাৰ বেছি অংশ জুৰি থাকে।
- আপোনালোকে জানেনে কিয় প্ৰশ্নবোৰক বিষয়বস্তু স্বৰূপে জনা যায়—
- আহকচোন আমি কিছুমান বিষয়বস্তুৰ উদাহৰণ পৰীক্ষা কৰি চাওঁ।

- ১। বাংলাদেশৰ ৰাজধানীৰ নাম কি?
- ২। কলেৰা ৰোগৰ বিস্তাৰৰ তিনিটা কাৰণ লিখক।
- ৩। “অশিক্ষিত লোকৰ হাৰ উচ্চ হোৱাৰ একমাত্ৰ কাৰণ দৰিদ্ৰতা নহয়” যুক্তি দিয়ক।
- ৪। ভাৰতৰ দীৰ্ঘতম নদী হৈছে ———।

আপোনালোকে উক্তিবোৰ লক্ষ্য কৰিব (১) প্ৰশ্নৰ ধৰণ (২) ইতিবাচক বাক্য (৩) নেতিবাচক বাক্য (৪) অসম্পূৰ্ণ বাক্য। এই সকলোবোৰ প্ৰশ্নৰ ধৰণত নাই কিন্তু অভীক্ষাৰ উদ্দেশ্য পূৰণ কৰিব পাৰে। সেইবাবে এইবোৰ প্ৰত্যেককে অভীক্ষাৰ বিষয় বুলি কোৱা হয়।

বিষয়বস্তুৰ প্ৰকাৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি অভীক্ষাসমূহক তলত দিয়া ধৰণে ভাগ কৰা হয়।

বস্তুনিষ্ঠ অভীক্ষা (Objective test) : এই অভীক্ষাৰ প্ৰত্যেকটো বিষয়বস্তু বস্তুনিষ্ঠ বিধৰ (যিটো অধ্যায়ৰ ১৫.৩ ব্যাখ্যা কৰা হৈছে)।

ৰচনাত্মক অভীক্ষা (Essay Test) : ইয়াৰ প্ৰত্যেকটো বিষয়বস্তুৰে বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়াস্বৰূপ বা সীমাবদ্ধ প্ৰতিক্ৰিয়া স্বৰূপ (এই অধ্যায়ৰ ১৫.৩ ব্যাখ্যা কৰা হৈছে) অভীক্ষাসমূহক পুনৰ প্ৰতিক্ৰিয়াৰ ধৰণ অনুযায়ী তিনিটা ভাগত বিভক্ত কৰিব পাৰি।

মৌখিক অভীক্ষা (Oral Test) : অভীক্ষাৰ প্ৰত্যেকটো বিষয়ৰ মৌখিকভাৱে উত্তৰ দিয়া হয়। এনেধৰণৰ বিষয়বোৰ প্ৰাথমিক স্তৰৰ আৰম্ভণিৰ বছৰবোৰত প্ৰয়োগ কৰা হয় আৰু যেতিয়া শিক্ষার্থীৰ বোধ সম্পৰ্কে অতি সোনকালে ধাৰণা কৰিবলগীয়া হয় তেনে ক্ষেত্ৰত ইয়াক প্ৰয়োগ কৰা হয়।

লিখিত অভীক্ষা (Written Test) : প্ৰত্যেকটো বিষয়ৰ উত্তৰ লিখিতভাৱে দিব লাগে আৰু ইয়াৰ কাগজ-কলম অভীক্ষা স্বৰূপে জনা যায়। সকলো ক্ষেত্ৰতে এনে অভীক্ষাক প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি বাবে লিখিত অভীক্ষাৰ সৈতে সকলোৱে পৰিচিত।

সম্পাদকীয় অভীক্ষা (Performance Text) : যেতিয়া প্ৰত্যেক বিষয়বস্তুৰ উত্তৰত শিক্ষার্থীয়ে কিছুমান কাৰ্য যেনে— দৈৰ্ঘ্য, ওজন আৰু সামৰ্থৰ পৰিমাণন, নক্সা অঁকা, ছবি অঁকা, উপযুক্ত আৰ্হিত ব্লক সজোৱা আৰ্হি প্ৰস্তুত কৰা আদিবোৰ কৰিব লাগে। এই প্ৰকাৰৰ অভীক্ষা ব্যৱহাৰ কৰি বোধ, কৌশল আৰু সৃজনশীলতাৰ বিকাশ কৰিব পাৰি।

মাজে-সময়ে এটা একক কৃতিত্ব অভীক্ষাত বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ বিষয়বস্তু ব্যৱহাৰ কৰা হয়। তেনে এটা অভীক্ষাত, একে ধৰণৰ বিষয় পৃথক শাখাত দিয়া হয়। অভীক্ষা প্ৰস্তুত কৰাৰ সময়ত আমি বিভিন্ন বিষয়বস্তু সন্নিবিষ্ট কৰাৰ কথা স্থিৰ কৰিব লাগে। আমি এটা ভাল অভীক্ষা প্ৰস্তুত কৰাৰ কথা চিন্তা কৰোঁ আহক।

প্ৰশ্ন ৩ : সপ্তম শ্ৰেণীত মিচ অদিতিয়ে “শক্তিৰ সুৰক্ষা” ধাৰণা সম্পৰ্কে শিকাইছিল। শিকোৱাৰ সময়ত তেওঁ ভাবিছিল যে শিক্ষার্থীসকল বিভ্রান্ত হৈছে। তেওঁ এই ধাৰণাও শিক্ষার্থীসকলৰ বোধ সম্পৰ্কে সোনকালে জানিব বিচাৰিছিল। এই উদ্দেশ্যৰ বাবে তেওঁ কি ধৰণৰ অভীক্ষা প্ৰয়োগ কৰিব লাগিব?

ভাল অভীক্ষাৰ প্ৰস্তুতকৰণ : এটা অভীক্ষাক কেতিয়া আপুনি ভাল বুলি ক’ব? মিচ নন্দিতাই উচ্চ প্ৰাথমিক স্তৰত শিকায়, তেওঁ ভাবে যে এটা ভাল অভীক্ষাই বিষয়/অধ্যায়/পাঠৰ উদ্দেশ্যসমূহ পূৰণ কৰিব পাৰে। তেওঁৰ সহকৰ্মী মিঃ পুলকেশে মন্তব্য দিয়ে যে যিবোৰ অভীক্ষাৰ বিষয়বস্তু দ্ব্যৰ্থক নহয় আৰু প্ৰত্যেক শিক্ষার্থীৰ বাবে স্পষ্ট, তেনেদৰে হৈছে ভাল অভীক্ষা। অন্য এগৰাকী শিক্ষক আমিনে অনুভৱ কৰে যে যিবোৰ অভীক্ষাত নম্বৰ প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰত পক্ষপাতিত্ব নেথাকে আৰু ফলাফলবোৰ শিক্ষার্থী আৰু পিতৃ-মাতৃক ভালদৰে বুজাব পাৰি তেনেবোৰ অভীক্ষা হৈছে ভাল অভীক্ষা। যিবোৰ কথা মিচ নন্দিতা, মিঃ পুলকেশ আৰু মিঃ আমিনে ভাবিছে সেইবোৰ যিয়ে প্ৰয়োগ কৰে তেওঁৰ বাবে ভাল অভীক্ষা। সেইবাবে অভীক্ষাসমূহ এনে ধৰণে পুংখানুপুংখভাৱে প্ৰস্তুত কৰিব লাগে যাতে ভাল অভীক্ষাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ ইয়াত থাকে।

প্ৰশ্ন ৪ : এটা ভাল শিক্ষক-নিৰ্মিত অভীক্ষাৰ চাৰিটা বৈশিষ্ট্য লিখক।

ভাল অভীক্ষা প্ৰস্তুত কৰিবলৈ তলৰ স্তৰসমূহ প্ৰয়োজনীয় :

প্ৰস্তুতি, বিষয়বস্তুৰ লিখন, বিষয়বস্তু গোট খুৱাই লোৱা আৰু তাক স্থিৰ কৰা, নম্বৰ প্ৰদানৰ প্ৰক্ৰিয়া বনোৱা।

— এটা ভাল অভীক্ষাক উপযুক্ত আৰু বিজ্ঞত পৰিকল্পনা প্ৰয়োজনীয়। পৰিকল্পনাৰ প্ৰতিক্ৰিয়াই তলৰ প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰ প্ৰদান কৰে :

— শিক্ষকগৰাকীয়ে কি কৰিব বিচাৰে (অৰ্থাৎ কিয় শিক্ষকে অভীক্ষা প্ৰয়োগ কৰিব বিচাৰিছে?)

— কিয় অভীক্ষাৰ ব্যৱহাৰ কৰা হয় (অৰ্থাৎ অভীক্ষাৰ উদ্দেশ্যসমূহ যেনে জ্ঞান আৰু কৌশলৰ ওপৰত শিক্ষার্থীৰ পাৰ্গতালি, কৃতিত্বৰ ভিত্তিত শিক্ষার্থীৰ স্থান নিৰ্ণয়, শিক্ষার্থীৰ কঠিনতা চিনাক্তকৰণ ইত্যাদিৰ ব্যাখ্যা।)

— কি পৰীক্ষা কৰা হ'ব (অৰ্থাৎ পাঠ্যসূচী নিৰ্ধাৰণ, অধ্যায়ৰ বিশেষ উদ্দেশ্যসমূহ, উদ্দেশ্যবোৰৰ সংজ্ঞা আদি) বিষয়বস্তু লিখিবৰ বাবে, শিক্ষকে এখন বিশেষভাৱে নিৰ্মিত তালিকা প্ৰস্তুত কৰি ল'ব লাগে। (যাক সাধাৰণতে আৰ্হি বা নক্সা বোলা হয়, অৰ্থাৎ দুই প্ৰকাৰৰ— পাঠ্যসূচী আৰু পাঠ উদ্দেশ্যৰ সজ্জিতকৰণ) সপ্তম শ্ৰেণীৰ বিজ্ঞানৰ পাঠ অক্সিজেনৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰস্তুত কৰা বিশেষ তালিকা তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

সপ্তম শ্ৰেণীৰ বিজ্ঞানৰ পাঠ অক্সিজেনৰ বিশেষ তালিকা

সূচী	জ্ঞান	বোধ	প্ৰয়োগ	কৌশল	মুঠ
ভৌতিক সম্পদসমূহ	৮	৬	৬	০	২০
ৰাসায়নিক সম্পদসমূহ	১২	৯	৯	০	৩০
প্ৰস্তুতি	০	৪	০	৬	১০
ব্যৱহাৰ	১৬	১১	৯	৪	৪০
মুঠ	৩৬	৩০	২৪	২০	২০০

ভাল বিষয়বস্তু প্ৰস্তুতিৰ বাবে, শিক্ষকে বিষয়বস্তু ভালদৰে জানিব লাগিব আৰু পৰীক্ষা ল'বলগীয়া শিক্ষার্থীসকলক বুজিব লাগিব, বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ বিষয়ৰ সৈতে পৰিচিত হ'ব লাগিব আৰু বিশেষ তালিকাখন মানি চলিব লাগিব।

অভীক্ষাৰ বিষয়বস্তুসমূহ লিখাৰ পিছত, প্ৰত্যেকটো বিষয় তাৰ উপযুক্ততা, উপযোগিতা, কাৰ্য কৰাৰ স্পষ্টতা, ভাষা আদিৰ ভিত্তিত পুনৰীক্ষণ কৰি সম্পাদনা কৰা হয়।

বিষয়বস্তুৰ লগতে নম্বৰ প্ৰদান প্ৰক্ৰিয়াৰ প্ৰস্তুতিয়ে ভাল অভীক্ষাৰ বিকাশত অৰিহণা যোগায়। নম্বৰ প্ৰদানৰ প্ৰক্ৰিয়া প্ৰস্তুত কৰা প্ৰয়োজন আৰু নম্বৰ প্ৰদানৰ সময়ত ই শিক্ষকক সহায় কৰিব লাগে।

১৫.২.২ গোট পৰীক্ষা (Unit Test) :

আমি জানো যে এটা শ্ৰেণীৰ প্ৰত্যেক বিষয়ৰ শিক্ষণ-শিকন প্ৰক্ৰিয়া সহজ কৰি তুলিবলৈ গোট বা পাঠত ভাগ কৰা হয়। প্ৰত্যেক গোটতে আন্তঃসম্বন্ধ থকা ধাৰণাবোৰ থাকে। যদিও বিভিন্ন গোটৰ ভিতৰৰ ধাৰণাসমূহৰ আন্তঃসম্পৰ্ক থাকে তথাপিও সুবিধাৰ বাবে প্ৰত্যেক গোটকে স্বাধীন বুলি গণ্য কৰা হয়। সেই গোটৰ শিক্ষণ-শিকনৰ পিছত আপুনি জানিব লাগিব যে গোটৰ ধাৰণাসমূহ প্ৰত্যেকজন শিক্ষার্থীয়ে কিমানদূৰ আয়ত্ব কৰিব পাৰিছে। ইয়াৰ বাবে আপোনাক বিস্তৃত আৰু দীঘল অভীক্ষাৰ প্ৰয়োজন নহয়। আপোনাক যিটো লাগিব সেইটো হৈছে গোট পৰীক্ষা, যি পৰীক্ষাই আপোনাৰ তাৎক্ষণিক উদ্দেশ্য পূৰণ কৰিব পাৰিব।

প্ৰত্যেক ব্যৱহাৰিক উদ্দেশ্যৰ বাবে, কিমান পাঠ্যসূচী লোৱা হ'ব আৰু আকাংক্ষিত শিক্ষণ ফলাফল আৰু ইয়াৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সময় বিবেচনা কৰি গোট পৰীক্ষা প্ৰস্তুত কৰা হয় (প্ৰায় ৩০ মিনিট)। যদি অধ্যয়নৰ গোট বেছি সৰু হয়, তেতিয়া দুটা বা তিনিটা গোট সম্পূৰ্ণ কৰাৰ পিছত এইকেইটাক সামৰি এটা গোট পৰীক্ষা অনুষ্ঠিত কৰা হয়। সেইদৰে দীঘল গোটৰ ক্ষেত্ৰত এটাতকৈ বেছি গোট পৰীক্ষা প্ৰস্তুত কৰা হয়।

গোট পৰীক্ষাৰ উদ্দেশ্যসমূহ :

বহুৰেকীয়া আৰু ছমহীয়া পৰীক্ষাবোৰ সাধাৰণতে এটা সময়ৰ শেষত হোৱা সামগ্ৰিক মান নিৰ্ধাৰণ আৰু এইবোৰ পৰৱৰ্তী শ্ৰেণীলৈ উত্তীৰ্ণ হোৱাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰা হয়। এনেদৰে পৰীক্ষাত গোটটোই পাঠ্যক্ৰমৰ বিষয়বস্তু অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয় আৰু প্ৰায়েই সকলোবোৰ দিশ অন্তৰ্ভুক্ত কৰাটো সম্ভৱ নহয়। যদি গোট পৰীক্ষা উপযুক্তভাৱে পতা হয় তেন্তে সামৰ্থ নিৰ্ধাৰণ ক্ষেত্ৰত ই বেছি উপযোগী হয়।

— গোট পৰীক্ষা হৈছে বিকাশমূলক মান নিৰ্ধাৰণৰ এক প্ৰকাৰ। ই শিক্ষার্থীক প্ৰতিপুষ্টি প্ৰদান কৰে, যিটোৱে শিক্ষার্থীক তেওঁলোকৰ শিক্ষণৰ কঠিনতা চিনাক্ত কৰাত সহায় কৰে। তাৰোপৰি ই শিক্ষকক তেওঁৰ পদ্ধতিসমূহ সংশোধন কৰাত সহায় কৰে আৰু যিবোৰ শিক্ষার্থীৰ শিক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত কঠিনতা আছে তেওঁলোকৰ বাবে বিকল্প ব্যৱস্থা লোৱাত সহায় কৰে।

সাধাৰণতে এটা গোট পৰীক্ষাই কম পৰিসৰৰ বিষয়-বস্তু সামৰি লয় আৰু আন সংক্ষেপী অভীক্ষাৰ তুলনাত কম সময় লয়। এনেয়ে গোট পৰীক্ষাসমূহ এটা শ্ৰেণীৰ সময়ত ৩০-৪০ মিনিটৰ ভিতৰত কৰা হয়। সেই এই পৰীক্ষাই শ্ৰেণী আৰু স্কুলৰ অন্য কাৰ্যসমূহত প্ৰভাৱ নেপেলায়।

গোট পৰীক্ষাৰ অন্য উদ্দেশ্যসমূহৰ বিষয়ে ভাবক। আপোনাৰ অন্য বন্ধুৰ সৈতে আলোচনা কৰক আৰু তেনে উদ্দেশ্যসমূহ লিখি ৰাখক। তলৰ বাকচত দেখুওৱা ধৰণে গোট পৰীক্ষাসমূহ অন্যতকৈ পৃথক।

গোট পৰীক্ষাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ :

- ই সীমাবদ্ধ সামৰ্থ/বিশেষ উদ্দেশ্যসমূহৰ ওপৰত ভিত্তি কৰে।
- ইয়াৰ দ্বাৰা শিক্ষার্থীৰ পৰীক্ষা লোৱাটো অনানুষ্ঠানিক অৰ্থাৎ গোট পৰীক্ষাবোৰ শ্ৰেণীৰ সাধাৰণ পৰিবেশত অনুষ্ঠিত কৰা হয়, এই পৰীক্ষাই স্কুলৰ অন্য কাৰ্যাৱলীত প্ৰভাৱ

নেপেলায়।

- এনে পৰীক্ষা কিমান নম্বৰৰ লোৱা হ'ব তাক শিক্ষকে সিদ্ধান্ত লয়। শিক্ষার্থীৰ সবলতা আৰু দুৰ্বলতা চিনাক্তকৰণতকৈ গোট পৰীক্ষাত লাভ কৰা নম্বৰৰ গুৰুত্ব কম।
- শিক্ষকে পৰীক্ষাৰ উত্তৰ লিখিবলৈ সময় ধাৰ্য কৰা আৰু কিমান প্ৰশ্ন সন্নিবিষ্ট কৰিব তাৰ সিদ্ধান্ত লয়। ই শিক্ষকনিৰ্মিত অভীক্ষা।
- গোট পৰীক্ষাত বিভিন্ন ধৰণৰ বিষয়বস্তু (মৌখিক, লিখিত, সম্পাদনীয়) অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰি। কিন্তু মাত্ৰ এটা গোট পৰীক্ষাত বিষয়বস্তু সীমাবদ্ধ হয়।
- ই শিক্ষার্থীৰ পাৰদৰ্শিতাৰ ভিত্তিত স্থান প্ৰদান নকৰে বৰং ভৱিষ্যতৰ শিক্ষণৰ আহিলা স্বৰূপে কাৰ্য্য কৰে।
- ইয়াক যিহেতু অনানুষ্ঠানিক পৰিবেশত অনুষ্ঠিত কৰা হয়, ই শিক্ষার্থীৰ পৰীক্ষাৰ চাপ কমায়।

প্ৰশ্ন ৪ : তলৰ কোনটো গোট পৰীক্ষাৰ লগত সংযুক্ত?

- (ক) সংক্ষেপী মূল্যায়ন
- (খ) বিকাশশীল প্ৰকৃতিৰ
- (গ) কম সংখ্যক সামৰ্থৰ সৈতে জড়িত
- (ঘ) সমগ্ৰ দিশ শিক্ষকে নিয়ন্ত্ৰণ কৰে
- (ঙ) প্ৰতিমানীকৃত কৃতিত্ব অভীক্ষা
- (চ) পৰৱৰ্তী উচ্চ স্তৰলৈ উত্তীৰ্ণ কৰে।
- (ছ) প্ৰতিকাৰমূলক উদ্দেশ্যত ব্যৱহাৰ
- (জ) পিতৃ-মাতৃৰ সৈতে ফলাফলৰ আলোচনা।

গোট পৰীক্ষা অনুষ্ঠিত কৰাৰ নীতিসমূহ অন্য সমগ্ৰ দীঘল পৰীক্ষাৰ নীতিৰ সৈতে একে। যিয়েই নহওক তলৰ দিশবোৰ মনত ৰাখিব লাগিব।

— গোট পৰীক্ষাই এক সীমাবদ্ধ পাঠসূচী/পাঠ্যক্ৰম সামৰি লয়।

— বিশেষভাৱে নিৰ্মিত তালিকাখন মানি চলিব লাগে (আৰ্হি বা নক্সা), ইয়াৰ এটা অক্ষত পাঠসূচী থাকে আৰু আনটো অক্ষত প্ৰশ্নৰ প্ৰকাৰসমূহ (মৌখিক, লিখিত আৰু ব্যৱহাৰিক/সম্পাদনীয় ধৰণৰ বিষয়) থাকে, যিবোৰ নিৰ্দেশাত্মক উদ্দেশ্যসমূহৰ (জ্ঞান, বোধ, প্ৰয়োগ আৰু কৌশল) সৈতে জড়িত।

— শিক্ষকে এটা শ্ৰেণীৰ সময় অনুযায়ী কম সংখ্যক প্ৰশ্ন শিক্ষার্থীয়ে উত্তৰ কৰিব পৰাকৈ প্ৰস্তুত কৰে।

— পাঠ্যসূচীৰ প্ৰত্যেক দিশৰ বিষয়বস্তু প্ৰস্তুত কৰাৰ পিছত, শিক্ষকে সেইবোৰ প্ৰণালীবদ্ধভাৱে সজাব লাগে আৰু তাৰ পিছত অনানুষ্ঠানিকভাৱে সেইবোৰ পাতিব লাগে।

নম্বৰ প্ৰদানৰ প্ৰক্ৰিয়া শিক্ষাৰ্থীসকলৰ সৈতে আলোচনা কৰি পৰীক্ষাৰ শেষত তাক প্ৰদান কৰা হয়।

তলত দিয়া আৰ্হিখনক নিৰীক্ষণ আৰু বিশ্লেষণ কৰক।

বিষয়/ভাষা কৌশল	মৌখিক	লিখিত	সম্পাদনমূলক	মুঠ
বুজি লৈ পঢ়া		১(৩)		৩
পাঠ্যপুথিৰ পৰা সোনকালে কোৱা	১(৩)		৩	
বোধ		৩(২)	৬	
কাৰ্যকৰী ব্যাকৰণ	১(৫)	৫		
অন্য দিশত ভাষাৰ ব্যৱহাৰ		২(২)	৪	
প্ৰকল্প কাৰ্য			১(৪)	৪
মুঠ	৬	১৫	৪	২৫

পঞ্চম শ্ৰেণীৰ ভাষা বিষয়ৰ আৰ্হি :

এই আৰ্হিটো মাতৃভাষাৰ প্ৰবন্ধৰ গোট পৰীক্ষাৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰা হৈছে। বন্ধনিৰ বাহিৰৰ সংখ্যাৰ বিষয়বস্তুৰ সংখ্যাক বুজাইছে আৰু আনহাতে বন্ধনিৰ ভিতৰৰ সংখ্যাই প্ৰত্যেক বিষয়ৰ পৰিমাণ বুজাইছে। এই গোট পৰীক্ষাটোও মৌখিক, লিখিত আৰু সম্পাদনীয় প্ৰকাৰৰ বিষয়বস্তু ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। এটা ফালে বিষয়/ভাষাৰ কৌশল লোৱা হৈছে আৰু আনফালে প্ৰশ্নৰ প্ৰকাৰবোৰ সজোৱা হৈছে।

কাৰ্য্য ১ :

আপোনাৰ ৰাজ্যৰ পঞ্চম শ্ৰেণীৰ পাঠ্যপুথিৰ পৰা যিকোনো এটা বিষয় লওক। ওপৰত উল্লেখ কৰা আৰ্হিৰ ভিত্তিত এটা অভীক্ষা প্ৰস্তুত কৰক।

১৫.৩ বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ অভীক্ষা প্ৰস্তুত :

তলত তিনিটা অভীক্ষাৰ বিষয়বস্তু দিয়া হৈছে। এইকেইটা ভালদৰে পঢ়ক।

(১) কোনো এখন ঠাইৰ জনসংখ্যাত প্ৰভাৱ পেলোৱা উপাদানসমূহ কি কি?

(২) জীৱিত প্ৰাণীৰ তিনিটা বৈশিষ্ট্য লিখক।

(৩) ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাজধানীৰ নাম কি?

ওপৰত উল্লেখ কৰা বিষয়সমূহৰ মাজত কিবা পাৰ্থক্য দেখিছেনে?

প্ৰথম বিষয়বস্তুটোত শিক্ষাৰ্থীয়ে জনসংখ্যা বৃদ্ধিৰ উপাদানসমূহ ব্যাখ্যা কৰিব লাগে। এনে

প্ৰশ্নবোৰক ৰচনাত্মক বিষয় বোলা হয়। ৰচনাত্মক বিষয়সমূহ শিক্ষাৰ্থীক প্ৰদান কৰা প্ৰতিক্ৰিয়াৰ স্বাধীনতাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি দুই প্ৰকাৰৰ হ'ব পাৰে। ৰচনাত্মক বিষয় ক্ষেত্ৰত বেছি ব্যাখ্যাৰ প্ৰয়োজন হয়, ইয়াক বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়া ধৰণৰ বিষয় বোলা হয় (ওপৰৰ ১নং বিষয়)। কিন্তু ওপৰৰ দ্বিতীয়টো প্ৰকাৰত, শিক্ষাৰ্থীয়ে জীৱিত প্ৰাণীৰ তিনিটা বৈশিষ্ট্য লিখিব লাগে। এনে প্ৰকাৰৰ প্ৰশ্নক সীমিত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয় বোলা হয়। আনহাতে তৃতীয়টো প্ৰকাৰৰ বাবে নিৰ্দিষ্ট উত্তৰ লাগে আৰু ইয়াক বস্তুনিষ্ঠ বিষয় বুলি কোৱা হয়। এই শাখাটোত আমি বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ অভীক্ষাৰ বিষয়ে জানিম।

১৫.৪.১ বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়া ধৰণৰ প্ৰকাৰ (Extended Response type items) :

এই প্ৰকাৰৰ বিষয়ে জানিবলৈ তলৰ কাৰ্যাৱলী কৰিব লাগিব।

কাৰ্য ২ :

তলৰ প্ৰশ্নবোৰ পঢ়ক :

- (১) বিজ্ঞানাগাৰত কাৰ্বন-ডাই-অক্সাইডৰ প্ৰস্তুতি বৰ্ণনা কৰক।
 - (২) এই উক্তিটো সমালোচনা বা সংজ্ঞা দিয়ক— “ঔৰংগজেৰৰ প্ৰশাসনিক নীতিয়ে ভাৰতবৰ্ষত মোগল সাম্ৰাজ্যৰ পতন আনিছিল।”
 - (৩) হাইড্ৰ'জেন গেছৰ যিকোনো দুটা ভৌতিক বৈশিষ্ট্য লিখক।
- ওপৰৰ প্ৰশ্ন তিনিটাৰ ভিত্তিত, তলৰ তালিকাখন পূৰ কৰক।
- (যদি উক্তিটো প্ৰশ্নটোৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য তেন্তে '✓' দিয়ক বা প্ৰযোজ্য নহ'লে 'x' চিন দিয়ক)

তালিকা ১৫.৩

ক্রমিক নং	উক্তিসমূহ	প্ৰ ১	প্ৰ ২	প্ৰ ৩
১	প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বাবে স্বাধীনতা প্ৰদান			
২	উত্তৰৰ সময়ত কম পৰিমাণে আন্দাজ কৰা			
৩	সম্ভাৱ্য উত্তৰসমূহ প্ৰদান সক্ষমতাৰ জোখ			
৪	শিক্ষাৰ্থী ভাবধাৰা ভালদৰে সজাব দিয়া আৰু লিখিত আকাৰত উপস্থাপন কৰা			
৫	প্ৰশ্নৰ উত্তৰত বেছি সময় লোৱা।			
৬	উত্তৰত শিক্ষাৰ্থীৰ সৃজনাত্মক দিশ প্ৰতিফলিত হোৱা			
৭	পৰীক্ষক অনুযায়ী নম্বৰ প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰত পাৰ্থক্য দেখা।			

ওপৰত উল্লেখ কৰা বিষয় যদি আপুনি বিশ্লেষণ কৰে আৰু আপোনাৰ উত্তৰ ১৫.৩ দিয়ে, তেতিয়া

আপুনি দেখিব যে ১ আৰু ২নং বিষয়বস্তু ৩নং বিষয়বস্তুৰ প্ৰকৃতিৰ সৈতে যথেষ্ট পাৰ্থক্য আছে। প্ৰথম দুবিধ বিষয়বস্তু হৈছে বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়া বিধৰ, আৰু পাছৰ প্ৰকাৰটো হৈছে সীমাবদ্ধ ধৰণৰ।

বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ ধৰণৰ বিষয়ত শিক্ষার্থীসকলক বিষয়বস্তুৰ ওপৰত প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশ কৰিবলৈ যথেষ্ট সময় দিয়া হয়। এনে ধৰণৰ বিষয়ে শিক্ষার্থীসকলক কোনটো বস্তু তেওঁলোকে বেছি প্ৰাসংগিক বুলি ভাবে তাৰ বিষয়ে চিন্তা কৰিবলৈ সুবিধা দিয়ে আৰু নিজৰ পচন্দ অনুযায়ী সংগঠিত কৰিব দিয়ে। এনেদৰে এই বিষয়বস্তুবোৰে শিক্ষার্থীসকলক জটিল আচৰণ, আৰু কৌশলসমূহ সংগঠিত কৰাত সহায় কৰে। ইয়াৰ উপৰি ই জটিল কৌশলসমূহ যেনে— সংগঠনৰ ভাবধাৰা, সংশ্লেষণমূলক কৌশল ধাৰণাৰ বোধ আৰু নীতিসমূহৰ মূল্যায়ন কৰাত শিক্ষকক সহায় কৰে।

যদিও বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ ধৰণৰ বিষয়বস্তুৰ বেছি সবলতা আছে, তথাপি তাৰ দুৰ্বলতা নথকা নহয়। এনে প্ৰতিক্ৰিয়াসমূহ বস্তুনিষ্ঠভাৱে নম্বৰ প্ৰদান কৰা কঠিন কাৰণ শিক্ষার্থীসকলে ভাব প্ৰকাশ কৰিবলৈ যথেষ্ট সুবিধা পায়। নম্বৰ প্ৰদান কাৰ্য পৰীক্ষকৰ মান নিৰ্ধাৰণৰ লক্ষণ আৰু মনৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। এনেবোৰ কাৰণত, বিভিন্ন পৰীক্ষকে একে উত্তৰত বেলেগ বেলেগ নম্বৰ প্ৰদান কৰে। কেৱল বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ প্ৰকাৰ থকা অভীক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত সকলো আকাংক্ষিত ফলাফলক সামৰি ল'বলৈ কম সুবিধা থাকে।

প্ৰশ্ন ৫ : বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয়বস্তুৰ অভীক্ষাৰ যিকোনো দুটা সবলতা আৰু দুৰ্বলতা উদাহৰণসহ লিখক।

প্ৰশ্ন ৬ : স্কুলৰ প্ৰত্যেক বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰত বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ দুটা উদাহৰণ দিয়ক।

শ্ৰেণীৰ শিক্ষকে বিস্তৃত বিষয়ৰ অভীক্ষা সুন্দৰকৈ প্ৰস্তুত কৰিব পাৰে আৰু শিক্ষার্থীৰ ভৱিষ্যৎ শিক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত তাক ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে। যেতিয়া এনে ধৰণৰ বিষয়সমূহ গঠন কৰা হয় তেতিয়া তলৰ দিশবোৰ বিবেচনা কৰিব লাগে।

- প্ৰত্যেক প্ৰশ্নতে প্ৰতিক্ৰিয়াৰ দৈৰ্ঘ্য বিশেষভাৱে চাব লাগে।
- শিক্ষার্থীসকলক সহায়ৰ বাবে কিছুমান সহায়ক নীতি প্ৰদান কৰিব লাগে যেনে— উত্তৰত মূল দিশবোৰত ঘেৰ দিয়া।
- উত্তৰৰ ক্ষেত্ৰত বিভিন্ন দিশবোৰ শিক্ষার্থীক আগতিয়াকৈ প্ৰদান কৰিব লাগে।

১৫.৩.২ সীমিত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয়বস্তুৰ ধৰণ (Restricted Response Type Items) :

যেতিয়া আমি ৰচনাত্মক বিষয়ত যিকোনো সীমাবদ্ধতা প্ৰদান কৰো, যেনে প্ৰতিক্ৰিয়া নিয়ন্ত্ৰণ বা চমু কৰা, তেতিয়া ইয়াক সীমিত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয়লৈ নিয়া হয়।

তলৰ বিষয়সমূহ সযতনে পঢ়ক

- (১) পোহনীয়া জন্তুৰ প্ৰতি আপোনাৰ অনুভূতি ৫০ টা শব্দত বৰ্ণনা কৰক।
- (২) ৰেডিঅ'ৰ তুলনাত টিভিৰ সুবিধা লিখক।

- (৩) ভাৰতবৰ্ষৰ দৰিদ্ৰতাৰ ক্ষেত্ৰত থকা উপাদানবোৰ ব্যাখ্যা কৰক। (পাঁচটা বাক্যত)
- (৪) স্কুলত আপোনাৰ অনুপস্থিতিৰ কাৰণ উল্লেখ কৰক। তলৰ খালী ঠাইৰ ভিতৰত লিখক।
- (৫) তলৰ প্ৰশ্নসমূহ সোনকালে উত্তৰ কৰক (প্ৰত্যেক প্ৰশ্নত ২ মিনিটকৈ থাকিব)
- (ক) বছৰৰ কোনটো মাহত আপোনাৰ দেশত বাৰিষা হয়?
- (খ) বৰষুণ নপৰা অঞ্চল মানে কি?
- (গ) পাহাৰৰ ওপৰলৈ গৈ থাকিলে আমি কিয় বেছি ঠাণ্ডা অনুভৱ কৰো?

আপুনি নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰিব যে বিষয়বোৰ চুটি কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সীমাবদ্ধতা আছে আৰু প্ৰতিক্ৰিয়াসমূহ স্পষ্টকৈ দাঙি ধৰা হৈছে।

১ আৰু ৩নং বিষয়ত, প্ৰতিক্ৰিয়াৰ দৈৰ্ঘ্য ক্ৰমে ৫০টা শব্দ আৰু পাঁচটা বাক্যত সীমাবদ্ধ কৰা হৈছে যাতে শিক্ষাৰ্থীয়ে নিৰ্ধাৰিত শব্দ বা বাক্যৰ ভিতৰত ভাবধাৰা নিৰ্বাচন, সংগঠন আৰু একত্ৰিত কৰিব পাৰে।

২নং বিষয়ত, প্ৰতিক্ৰিয়াৰ ক্ষেত্ৰত ৰেডিঅ' কৈ টিভিৰ উপযোগিতা দুটাতে সীমাবদ্ধ ৰাখিছে যদিও এইক্ষেত্ৰত আৰু বেছি পাৰ্থক্য পোৱা যায়।

৪নং বিষয়ত, ৪ শাৰীৰ বাবে ঠাই ৰখা হৈছে। শিক্ষাৰ্থীসকলে চাৰিটা শাৰীৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখিবলগে, উত্তৰ কাকত দিয়া নিৰ্দিষ্ট ঠাইৰ ভিতৰত।

৫নং বিষয়ত প্ৰতিটো প্ৰশ্নৰ প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বাবে সমগ্ৰ ২ মিনিট সীমাবদ্ধ ৰখা হৈছে।

যদিও শিক্ষাৰ্থীসকলৰ প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাশৰ স্বাধীনতা আছে, কিন্তু প্ৰতিক্ৰিয়াৰ ক্ষেত্ৰত সীমাবদ্ধতা আছে। এনে ধৰণৰ সীমিত প্ৰকাৰৰ বিষয়বস্তুসমূহ সময় পৰিচালনা আৰু প্ৰতিক্ৰিয়াত বস্তুনিষ্ঠ নম্বৰ প্ৰদানৰ বাবে উপযোগী। যেতিয়া সচেতনভাৱে প্ৰস্তুত কৰা হয়, সীমিত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয়বস্তুক শিক্ষণৰ ফলাফলৰ উচ্চ স্তৰৰ আহিলা স্বৰূপে প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি। এনে শিক্ষণৰ ফলাফলবোৰ হৈছে— বোধ, প্ৰয়োগ, বিশ্লেষণ, সংশ্লেষণ, উৎসাহ দান আৰু সৃজনশীলতা।

প্ৰশ্ন ৭ : শিক্ষণ ফলাফলৰ মান নিৰ্ধাৰণত, আন প্ৰকাৰৰ বিষয়বস্তুতকৈ বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয়বস্তুৰ তিনিটা সুবিধা উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ৮ : বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয়বস্তুৰ ক্ষেত্ৰত নম্বৰ প্ৰদানৰ বিভিন্নতাৰ তিনিটা কাৰণ দেখুওৱাক।

প্ৰশ্ন ৯ : ৰচনাত্মক বিষয়বস্তুত সীমিত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয়বস্তু কৰিবলৈ কিমান সীমাবদ্ধতা প্ৰদান কৰিব লাগিব?

১৫.৩.৩ বস্তুনিষ্ঠ বিষয় (Objective type items) :

তলৰ বিষয়বোৰ পঢ়ক :

১। ৭ + ৬ - ৩ → মান নিৰ্ধাৰণ কৰক।

২। স্বাধীন ভাৰতৰ প্ৰথম প্ৰধানমন্ত্ৰী কোন আছিল?

৩। ভাৰতবৰ্ষই ——— চনত স্বাধীনতা লাভ কৰিছিল।

আমি এনে ধৰণৰ বিষয়ৰ সৈতে পৰিচিত। অভীক্ষাসমূহত বেছিকৈ এনে ধৰণৰ বিষয়বস্তু ব্যৱহাৰ হয়। এনে বিষয়ৰ উত্তৰ নিৰ্দিষ্ট আৰু একক ধৰণৰ আৰু সেইবাবে বস্তুনিষ্ঠভাৱে নম্বৰ প্ৰদান কৰিব পাৰি। এনেবোৰ বিষয়ত বস্তুনিষ্ঠভাৱে নম্বৰ প্ৰদান কৰিব পাৰি বাবে (পৰীক্ষক বা আন কোনো ব্যক্তিগত দিশৰ প্ৰভাৱ নপৰে) ইয়াক বস্তুনিষ্ঠ বিষয় বুলি কোৱা হয়।

বস্তুনিষ্ঠ অভীক্ষাবোৰ শিক্ষাৰ্থীৰ আগত উপযুক্ত সংগঠনেৰে প্ৰদান কৰা হয়, যিয়ে তেওঁলোকৰ শব্দৰ যোগান সীমিত কৰে, সংখ্যা, চিহ্ন বা দি থোৱা উত্তৰৰ পৰা বিকল্প বাচনি কৰাত সহায় কৰে। সাধাৰণতে, বস্তুনিষ্ঠ বিষয়বোৰ উত্তৰ দিওতে কম সময়ৰ প্ৰয়োজন হয় আৰু বিস্তৃত বা সীমাবদ্ধ প্ৰতিক্ৰিয়াতকৈ নম্বৰ প্ৰদানতো কৰাতো সহজ হয়।

সাধাৰণতে শিক্ষক নিৰ্মিত অভীক্ষাত গোট পৰীক্ষাৰ নিচিনা বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ বস্তুনিষ্ঠ বিষয় ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এনে বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ বস্তুনিষ্ঠ বিষয়ৰ প্ৰতি আপোনাৰ স্পষ্ট ধাৰণা থকাটো প্ৰয়োজনীয়। তলৰ অভীক্ষাৰ বিষয় বিবেচনা কৰক :

১। উপযুক্ত উত্তৰেৰে খালী ঠাই পূৰ কৰক।

গাঁও পঞ্চায়তৰ সদস্যসমূহ ——— বছৰৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা হয়।

২। বন্ধনিৰ পৰা শুদ্ধ উত্তৰ বাছি উলিওৱাক (৩, ৪, ৫, ৬)

গাঁও পঞ্চায়ত সদস্য ——— বছৰৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা হয়।

১নং আৰু ২নং বিষয়ৰ মাজত কিবা পাৰ্থক্য আছেনে? ১নং বিষয়ত, শিক্ষাৰ্থীয়ে পাঠ্যপুথিৰ পৰা পুনঃস্মৰণ কৰি উত্তৰ উলিয়াব লাগে। কিন্তু ২নং বিষয়ত, সি/তাই বন্ধনিত দি যোৱা বিকল্প উত্তৰৰ মাজৰ পৰা শুদ্ধ উত্তৰ বাছি উলিয়াব লাগে। প্ৰথমটো হৈছে যোগান ধৰা প্ৰকৃতিৰ বিষয়, পিছৰটো হৈছে নিৰ্বাচনমূলক বিষয়।

আমি এতিয়া উদাহৰণসহ বিভিন্ন বস্তুনিষ্ঠ বিষয়বস্তু সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিম।

(ক) চমু উত্তৰ প্ৰকাৰ (Short answer type) :

চমু উত্তৰ অভীক্ষাৰ বিষয় বহল প্ৰকৃতিৰ সাধাৰণ শিক্ষণ ফলাফলৰ পৰিমাণৰ বাবে প্ৰযোজ্য। এইবোৰ অভীক্ষাৰ বিষয়বোৰ সাধাৰণতে প্ৰত্যক্ষ প্ৰশ্ন হিচাপে কোৱা হয়। ইয়াৰ উদাহৰণ হৈছে—

— বৰষুণৰ পৰিমাণ জুখিবলৈ কি সঁজুলি ব্যৱহাৰ কৰা হয়?

— যদি ১০টা কলমৰ দাম ৪৫ টকা হয়, তেতিয়া এটা কলম কিনিবলৈ আপোনাক কিমান পইছা লাগিব?

— কোন চনত পোন প্ৰথমে পানীপথৰ যুদ্ধ হৈছিল?

ওপৰত দিয়া প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰ দিবলৈ শিক্ষাৰ্থীয়ে ঘটনাবোৰ মনলৈ আনিব লাগিব। চমু উত্তৰৰ বিষয়বোৰ সাধাৰণতে শিক্ষাৰ্থীৰ পৰিভাষাৰ জ্ঞান, ঘটনা আৰু নীতিৰ মান নিৰ্ধাৰণ কৰে। চমু উত্তৰৰ প্ৰশ্ন প্ৰস্তুত কৰা শিক্ষকৰ বাবে সহজ কাম। এনে ধৰণৰ বিষয়বস্তু প্ৰস্তুত কৰোতে ভাষাৰ প্ৰয়োগ আৰু বাক্যত শব্দৰ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত সारধান হ'ব লাগে।

(খ) সম্পূৰ্ণ কৰা ধৰণ (Completion Type) :

কিছুমান অভীক্ষাৰ বিষয়ত শিক্ষাৰ্থীয়ে অসম্পূৰ্ণ উক্তি সম্পূৰ্ণ কৰিব লাগে। ই হৈছে চমু প্ৰশ্নৰ বিষয়ৰ এটা প্ৰকাৰ। তলত ইয়াৰ উদাহৰণ দিয়া হ'ল—

— ভাৰতবৰ্ষৰ লোকসভাৰ সদস্যসকল ——— বছৰৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা হয়।

— গছে খাদ্য প্ৰস্তুত কৰা প্ৰণালীক ——— বোলা হয়।

— ত্ৰিভূজৰ দ্বিবাছৰ প্ৰত্যেক কোণে ——— পৰিমাণে নকৰে।

ওপৰৰ প্ৰত্যেকটো বিষয় হৈছে যোগান ধৰা প্ৰকৃতিৰ, য'ত শিক্ষাৰ্থীয়ে শুদ্ধ উত্তৰৰ যোগান ধৰি অসম্পূৰ্ণ বাক্য সম্পূৰ্ণ কৰিব লাগে। সাধাৰণতে এই বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰত এটা খালী ঠাই ৰখা হয় আৰু সাধাৰণতে বাক্যৰ শেষৰ ফালে ৰখা হয়। বাক্যৰ আৰম্ভণিতে কোনো খালী ঠাই ৰখা নহয়। এনেবোৰ বিষয়ৰ ক্ষেত্ৰত নিয়মমতে আপুনি দীঘল আৰু জটিল বাক্য ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰে।

(গ) শুদ্ধ ভুল বা বিকল্প প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয় :

তলৰ পৰীক্ষাৰ বিষয় লিখক :

প্ৰত্যেকটো উক্তি সारধানে পঢ়ক। যদি উত্তৰটো শুদ্ধ হয় তেন্তে 'T' চিন দিব আৰু ভুল হ'লে 'F' চিন দিব।

— ১৩ বৰ্গ হৈছে ১৬৯ T, F

— দ্বিতীয় মহাযুদ্ধ ১৯৩৯ চনত শেষ হয় T, F

— প্ৰত্যেক বৰ্গই একোটা আয়তক্ষেত্ৰ, কিন্তু প্ৰত্যেকটো আয়তক্ষেত্ৰ
একোটা বৰ্গ নহয় T, F

— 'Wings of Fire' কিতাপখনৰ ৰচক ড° মনমোহন সিং T, F

ইয়াত শিক্ষাৰ্থীয়ে সাঁচা বা ভুল নিৰ্ণয় কৰিব লাগে। শুদ্ধ ভুল বিষয়ৰ অন্য কিছুমান ধৰণ হৈছে শুদ্ধ-অশুদ্ধ, হয়-নহয়। যিহেতু প্ৰতিক্ৰিয়াৰ নিৰ্বাচন দুটা প্ৰতিক্ৰিয়াতে সীমাবদ্ধ থাকে, প্ৰতিক্ৰিয়া কৰা জনে এই দুটাৰ ভিতৰত নিৰ্বাচন কৰিব লাগে। সেইবাবে এনে প্ৰকাৰৰ বিষয়বস্তুক 'বলপূৰ্বন নিৰ্বাচন প্ৰকাৰ (Forced choice Type) বুলি কোৱা হয়। এই প্ৰকাৰৰ বিষয়বস্তুৰ দ্বাৰা প্ৰকৃত জ্ঞান, বোধ, প্ৰয়োগ, কৌশল আৰু সমস্যা সমাধানৰ সামৰ্থ পৰীক্ষা কৰিব পাৰি আৰু সৰু ল'ৰা-ছোৱালীৰ ক্ষেত্ৰত

ই বেছি প্ৰযোজ্য। কিন্তু এই ক্ষেত্ৰত অনুমান কৰাৰ বহুত সুযোগ থাকে আৰু সোনকালে নিৰ্ভৰযোগ্যভাৱে আৰু বস্তুনিষ্ঠভাৱে নম্বৰ প্ৰদান কৰিব পাৰি।

কাৰ্য্য ৩

সমাজ অধ্যয়নৰ পাঠ্যপুথিৰ এটা অধ্যায়ৰ পৰা অতি কমেও ১০টা শুদ্ধ-অশুদ্ধ বিষয়বস্তু প্ৰস্তুত কৰক।

ওপৰৰ কাৰ্য্যটো সম্পন্ন কৰাৰ পিছত তলত উল্লেখ কৰা গুণবোৰৰ ভিত্তিত তাক পৰীক্ষা কৰক।

(ক) প্ৰত্যেকটো বিষয় স্পষ্ট, সবল ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰা হৈছেনে?

(খ) পাঠ্যপুথিৰ ভাষা প্ৰয়োগ কৰিছেনে?

(গ) উক্তিসমূহত বিশেষ কিছুমান নিৰ্দেশক যেনে সকলো, বহুত, মাজে-সময়ে, সাধাৰণতে, আৰু সদায় আদিবোৰ ব্যৱহাৰ কৰিব বাদ দিছেনে?

(ঘ) আপুনি আংশিকভাৱে সত্য বা আংশিকভাৱে অসত্য উক্তি লৈছে নেকি?

(ঙ) উক্তিবোৰত দুটা নেতিবাচক শব্দ আছে নেকি?

(চ) সমান সংখ্যক শুদ্ধ আৰু অশুদ্ধ বিষয় আছে নেকি?

(ছ) প্ৰত্যেকটো বিষয় স্পষ্টভাৱে শুদ্ধ বা অশুদ্ধ হয়নে?

(জ) প্ৰত্যেকটো বিষয়ৰ দৈৰ্ঘ্য প্ৰায় সমান হয়নে?

(ঝ) শিক্ষাৰ্থীক দিয়া নিৰ্দেশনা স্পষ্ট নে?

যেতিয়া শুদ্ধ-অশুদ্ধ বিষয় প্ৰস্তুত কৰা হয়, আপুনি কিছুমান গুণ আছেনে চাব— ক, চ আৰু ঝ ত দিয়া থকা আৰু নেতিবাচক গুণবাদ দিব— যিবোৰ খ, গ, ঘ আৰু ঙ দিয়া হৈছে।

(ঘ) বিকল্প বাচনি বিষয় (Multiple Choice Items)

তলৰ বিষয়বোৰ লিখক।

তলৰ কোনটো সংখ্যা বৰ্গ সংখ্যা?

(ক) ২ (খ) ৮ (গ) ৬ (ঘ) ১০

এতিয়া তলৰ প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰ দিবলৈ চেষ্টা কৰক।

— কোনটো দিশৰ পৰা ই শুদ্ধ-অশুদ্ধ বিষয়ৰ পৰা পৃথক?

— ই শুদ্ধ-অশুদ্ধ বিষয়তকৈ উন্নত নে? কিয়?

— শিক্ষাৰ্থীৰ শিক্ষণ অগ্ৰগতি চাবলৈ আপুনি এনে প্ৰকাৰৰ বিষয় প্ৰয়োগ কৰেনে?

এই বিষয়টো হৈছে বিকল্প বাচনি বিষয় আৰু আপোনালোকে পাঠ্যপুথিত নিশ্চয় এনে ধৰণৰ

বিষয় পাইছে। এনে বিষয়ত তলৰ দিশবোৰ থাকে :

— ইয়াত এটা সমস্যা ('শাখা' বুলি ক'ব পাৰি) আৰু সম্ভাৱ্য সমাধানৰ তালিকা (যাক বিকল্প, বাছনি, কোৱা হয়) থাকে। শুদ্ধ বিকল্পটো হৈছে উত্তৰ আৰু বাকী বিকল্পবোৰ হৈছে বাধা স্বৰূপ।

— সমস্যাটো প্ৰত্যক্ষ প্ৰশ্ন, সম্পূৰ্ণ বা অসম্পূৰ্ণ উক্তি স্বৰূপে দিয়া হয়। তলত প্ৰত্যেকৰে উদাহৰণ দিয়া হ'ল।

প্ৰত্যক্ষ প্ৰশ্নৰ ধৰণ	সম্পূৰ্ণ উক্তিৰ ধৰণ	অসম্পূৰ্ণ উক্তিৰ ধৰণ
কোন চনত ভাৰতবৰ্ষই স্বাধীনতা লাভ কৰিছিল?	ভাৰতবৰ্ষই স্বাধীনতা লাভ কৰা বছৰটো লিখক	ভাৰতবৰ্ষই স্বাধীনতা লাভ কৰিছিল—
(ক) ১৮৫৭	(ক) ১৮৫৭	(ক) ১৮৫৭
(খ) ১৯১৯	(খ) ১৯১৯	(খ) ১৯১৯
(গ) ১৯৪৭	(গ) ১৯৪৭	(গ) ১৯৪৭
(ঘ) ১৯৫০	(ঘ) ১৯৫০	(ঘ) ১৯৫০

ওপৰৰ উদাহৰণটোত ১৯৪৭ চনটো হৈছে শুদ্ধ উত্তৰ, ১৮৫৭, ১৯১৯ আৰু ১৯৫০ চনবোৰ হৈছে বাধা স্বৰূপ।

এটা শুদ্ধ উত্তৰৰ পৰিবৰ্তে আপুনি বহু বিকল্পত উত্তম উত্তৰো ল'ব পাৰে। তলৰ উদাহৰণটোৱে আপোনাক এইটো বুজাত সহায় কৰিব।

ৰাজ্যৰ ৰাজধানী নিৰ্বাচন কৰোতে তলৰ কোনটো উপাদান বিবেচনা কৰিব লাগিব?

(ক) জনসংখ্যা (খ) ৰজাৰ সুবিধা (গ) জলবায়ু (ঘ) অৱস্থিতি।

ওপৰৰ সকলোবোৰ বিকল্পই শুদ্ধ, কিন্তু তাৰ ভিতৰত আটাইতকৈ উপযুক্ত উত্তৰটো হৈছে (ঘ)।

অনুশীলনী কৰা শিক্ষক হিচাপে আপুনি কেনেকৈ বহু বিকল্প বাচনি বিষয়বস্তু প্ৰস্তুত কৰিব লাগে তাক জানিব লাগিব। ইয়াত কিছুমান আৰ্হি দাঙি ধৰা হ'ল।

তালিকাত দিয়া দুটা উদাহৰণৰ তুলনা কৰক।

উদাহৰণ ১	উদাহৰণ ২
দিল্লী	ভাৰতৰ ৰাজধানী চহৰ হৈছে
(ক) গংগা নদীৰ পাৰত অৱস্থিত	(ক) মুম্বাই
(খ) ভাৰতৰ ৰাজধানী চহৰ	(খ) চেন্নাই
(গ) বিখ্যাত কুটুব-মিনাৰ	(গ) চণ্ডীগড়
(ঘ) বিভিন্ন সংস্কৃতি সম্পন্ন	(ঘ) দিল্লী

এই দুটা উদাহৰণত আপুনি কি নিৰীক্ষণ কৰিলে? ইয়াৰ কোনটো বেছি ভাল আৰু কিয়?

প্ৰথম উদাহৰণত থকা শাখাবোৰে প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় দিশবোৰ দাঙি ধৰা নাই আৰু বিকল্পসমূহ পঢ়াৰ বাবে কম সুযোগ দিয়ে। সমস্যাটোৰ উদ্দেশ্য হৈছে ইয়াৰ শাখাবোৰ নেদেখুৱা।

তলৰ উদাহৰণ দুটাৰ তুলনা কৰক।

নিম্নস্তৰৰ বিষয়	ভাল বিষয়
তলৰ কোনজন বিজ্ঞানীয়ে 'ৰেডিঅ' আৱিষ্কাৰ কৰিছিল?	তলৰ কোনজন বিজ্ঞানীয়ে 'ৰেডিঅ' আৱিষ্কাৰ কৰিছিল?
(ক) মাৰকনি	(ক) মাৰকনি
(খ) আইজাক নিউটন	(খ) বেলা
(গ) বেল	(গ) চেমুৱেল মৰ্চ
(ঘ) পেপ্টিউৰ	(ঘ) এডিচন

বাওঁফালৰ বিষয়বস্তু কিয় নিম্নস্তৰৰ? আপুনি দুয়োফালৰ বিকল্পসমূহৰ গুণাৱলী নিৰীক্ষণ কৰিছেনে?

বাওঁফালে থকা চাৰিটা বিকল্পৰ বিজ্ঞানী পেপ্টিউৰ ঔষধৰ সৈতে জড়িত। নিউটন যোগাযোগৰ সৈতে জড়িত নহয়। যেতিয়া দুটা বিকল্পই বিভ্ৰান্তিকৰ নহয়, তেতিয়া বৈ যোৱা দুটাৰ পৰা শুদ্ধ উত্তৰ বাচি উলিওৱাটো সম্ভৱ হয়। শিক্ষার্থীয়ে শুদ্ধ উত্তৰ নজনা কৈ অনুমানত শুদ্ধ উত্তৰ বাচি উলিয়াবলৈ সক্ষম হ'ব। সেইবাবে বিকল বাচনি প্ৰক্ৰিয়াতে বিকল্পসমূহ এনে ধৰণৰ হ'ব লাগে যাতে সকলো বিকল্পই শিক্ষার্থীৰ বাবে শুদ্ধ যেন লাগে আৰু শুদ্ধ উত্তৰ সম্পৰ্কে নিজৰ বিশ্বাস নেথাকিলে শুদ্ধ উত্তৰ দিব নোৱাৰে।

(গ) বিষয়বস্তুত এটা শুদ্ধ উত্তৰ থাকিব লাগে বা স্পষ্ট উপযুক্ত উত্তৰ থাকিব লাগে।

(ঘ) শিক্ষার্থীৰ সামঞ্জস্য নথকা কাৰণ দেখুৱাব নেলাগে। এইটোৱে শিক্ষার্থীক শুদ্ধ উত্তৰ নেজানিলেও শুদ্ধ উত্তৰ কৰাত সহায় কৰিব। এনে শুংসুএই শুদ্ধ উত্তৰ নিৰ্বাচনত শিক্ষার্থীক সহায় কৰিব। তলৰ উদাহৰণটো মন কৰক।

নিম্নস্তৰৰ বিষয়বস্তু	ভাল বিষয়বস্তু
বিপিনে ৰাতিপুৱা ১০ বজাৰ সলনি ১১ বজাত স্কুল পাইছিল	বিপিনে ৰাতিপুৱা ১০ বজাৰ পৰিবৰ্তে ১১ বজাত স্কুল পাইছিল
তেওঁ দেৰি কৰিছিল— এক—	তেওঁ দেৰি কৰিছিল
(ক) ৩০ মিনিট	(ক) ৩০ মিনিট
(গ) ঘণ্টা	(গ) এঘণ্টা

(খ) ৪৫ মিনিট	(খ) ৪৫ মিনিট
(গ) দুই ঘণ্টা	(গ) দুই ঘণ্টা

লক্ষ্য কৰক যে বাওঁফালৰ বিষয়বস্তুত এটা আঁত দিয়া হৈছে। তাত উল্লেখ কৰা 'এক' দ্বাৰা শিক্ষার্থীয়ে শুদ্ধ উত্তৰ 'ঘণ্টা' নিৰ্বাচন কৰিব পাৰে। আনহাতে ভাল বিষয়বস্তুত তেনে ধৰণৰ কোনো আঁত দিয়া হোৱা নাই।

(ঙ) 'মই নেজানো' বিকল্পটো ৰাখক। এনে ধৰণৰ বিষয়ে শিক্ষকক শিক্ষার্থী নিৰ্দেশনা প্ৰদান প্ৰক্ৰিয়াত সহায় কৰিব।

(চ) বিকল্পসমূহ ওপৰা-উপৰি হ'ব নেলাগে যিয়ে শিক্ষার্থীক শুদ্ধ উত্তৰ নিৰ্বাচনত অসুবিধা দিয়ে। তলৰ বিষয়টো বিবেচনা কৰক। জুলাই মাহত ভাৰতবৰ্ষত গড় বৰষুণ হৈছে—

(ক) ১২০ মিঃ মিঃ কৈ কম (খ) ১৪০ মিঃ মিঃতকৈ কম

(গ) ১৪০ মিঃ মিঃ আৰু ১৫০ মিঃ মিঃ ভিতৰত

(ঘ) ১৫০ মিঃ মিঃতকৈ বেছি (ঙ) ১৫৫ মিঃ মিঃ কৈ বেছি

যদি 'ক' টো শুদ্ধ হয়, তেতিয়া 'খ'টো শুদ্ধ হ'ব। সেইদৰে যদি 'ঙ'টো শুদ্ধ হয়, তেতিয়া 'ঘ'টো শুদ্ধ হ'ব। বহু বিকল্প বাচনি বিষয় প্ৰস্তুত কৰোঁতে এনে ধৰণৰ খেলি-মেলি পৰিত্যাগ কৰিব লাগিব।

কাৰ্য্য ৪ :

গণিতৰ যিকোনো এটা বিষয়ৰ ওপৰত ৫টা বহু বিকল্প বাচনিৰ বিষয় প্ৰস্তুত কৰক, প্ৰত্যেকটোত ৪টা বা ৫টা বিষয় থাকিব লাগিব।

প্ৰত্যেকটো বিষয় পৃথকভাৱে চিহ্নাংকন সূচীৰ লগত চোৱাৰ পিছত আপুনি স্থিৰ কৰিব পাৰিব। আপুনি জানিব পাৰিব যে বিষয়বোৰ ভাল হৈছে নে নাই।

পৰ্য্যবেক্ষণৰ বাবে চিহ্নাংকন সূচী

(১) বিষয়বস্তুবোৰ স্পষ্টকৈ উপস্থাপন কৰা হৈছেনে?	হয়/নহয়
(২) শাখাবোৰত প্ৰধান সমস্যাটো আছেনে?	হয়/নহয়
(৩) অসামঞ্জস্য বিষয়ৰ পৰা শাখাবোৰ পৃথক নে?	হয়/নহয়
(৪) শাখাবোৰৰ বিকল্পসমূহ ব্যাকৰণৰ ফালৰ পৰা ঠিক নে?	হয়/নহয়
(৫) বিকল্পসমূহ চুটি আৰু অলাগতিয়াল শব্দ নথকা হয়নে?	হয়/নহয়
(৬) তাত এটা শুদ্ধ উত্তৰ বা উপযুক্ত শুদ্ধ উত্তৰ আছেনে?	হয়/নহয়
(৭) বিষয়বোৰত কোনো ধৰণৰ শৃংসূত্ৰ আছেনে?	হয়/নহয়
(৮) সাংখ্যিক বিকল্পসমূহ সাংখ্যিকভাৱে আছেনে?	হয়/নহয়

(৯) বিকল্পসমূহ একে ধৰণৰ নেকি?

হয়/নহয়

আপুনি নিজৰ বিচাৰৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি বিষয়সমূহৰ গুণগত দিশটোৰ উন্নত কৰিব পাৰিব।

(১০) বিষয় মিলোৱা (Matching Type Items)

কাৰ্য্য ৫ :

তলত মিলাব লগা দুটা অনুশীলনী দিয়া হৈছে, কোনটো ভাল চিনাক্ত কৰক। আপোনাৰ পচন্দৰ কাৰণ দৰ্শাওক।

মিলোৱা অনুশীলনী— ১ ‘ক’ শাখা ‘খ’ শাখাৰ সৈতে

শাখা ‘ক’

শাখা ‘খ’

বিহাৰ

সূৰ্য্য মন্দিৰ

তামিলনাড়ু

পাটনা

ৰাজস্থান

পংগল উৎসৱ

উৰিষ্যা

থৰ মৰুভূমি

মিলোৱা অনুশীলনী— ২

প্ৰথম শাখা ‘ক’ত কিছুমান ৰাজ্যৰ নাম দিয়া হৈছে আৰু শাখা ‘খ’ত ৰাজধানী চহৰবোৰৰ নাম দিয়া হৈছে।

‘ক’ সৈতে ‘খ’ ৰাজধানীসমূহ মিলাব লাগে।

শাখা ‘ক’

শাখা ‘খ’

বিহাৰ

ভূৱনেশ্বৰ

উৰিষ্যা

চেন্নাই

ৰাজস্থান

ইটানগৰ

তামিলনাড়ু

জয়পুৰ

পাটনা

ৰায়পুৰ

মিলোৱা বিষয়বস্তুসমূহ প্ৰধানকৈ বহু বিকল্প অভীক্ষা য’ত বিষয়বস্তুসমূহ দ্বিতীয় শাখাত থকা বিভিন্ন বিকল্পৰ সৈতে মিলোৱা হয়। এনে ধৰণৰ অভীক্ষা প্ৰস্তুত কৰিব আৰু নম্বৰ প্ৰদান কৰিব সহজ। যেতিয়া দুটা বস্তুৰ সম্পৰ্কৰ চিনাক্তকৰণ সামৰ্থ্যও শিক্ষণ ফলাফলে জোৰ দিয়ে তেতিয়া মিলোৱা অনুশীলনী বেছি উপযুক্ত হয়।

আপুনি নিশ্চয় অনুশীলনী ২টা বেছি ভাল পাইছে, ইয়াৰ কাৰণবোৰ তলত দিয়া হ'ল। ইয়াৰ নিৰ্দেশনা স্পষ্ট আৰু সম্পূৰ্ণ সেইবাবে শিক্ষার্থীয়ে কোনো সমস্যা নোহোৱাকৈ একে ধৰণৰ (বা একে বৈশিষ্ট্য থকা) বিকল্প ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে। 'শাখা' 'ক' ভাৰতৰ চাৰিখন ৰাজ্য দিয়া হৈছে আৰু শাখা 'খ' ৰাজ্যৰ ৰাজধানীসমূহ দিয়া হৈছে। আপুনি সহজে নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰিব যে অনুশীলনী ১ত শাখা 'ক' একে ধৰণৰ বিষয়বস্তু দিয়া হৈছে, শাখা 'খ'ত নিম্নমানৰ বিষয় দিয়া নহয়। যিকোনো বিষয়ত একে ধৰণৰ অনুশীলনী দিয়া যেনে শব্দ আৰু তাৰ বিপৰীত শব্দ, কাল আৰু অতীত কাল, গাণিতিক ধাৰণা আৰু তাৰ সূত্র, ৰাষ্ট্ৰ তাৰ প্ৰচলিত মুদ্ৰা ইত্যাদি। এনেদৰে অনুশীলনী কৃতিত্ব অভীক্ষা পৰিমাণৰ ফলপ্ৰসূ পদ্ধতি হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ তলৰ দিশবোৰ তাত থাকিব লাগিব :

- একে ধৰণৰ বিকল্প
- বিকল্প আৰু বিষয়সমূহ একাদিক্ৰমে সজাব লাগে।
- দুয়োটা শাখাতে অসমান বিষয় প্ৰদানে শিক্ষার্থীৰ অনুমান প্ৰক্ৰিয়া হ্রাস কৰে।
- একে পৃষ্ঠাতে বিকল্পসমূহ প্ৰদান কৰা কাৰ্য্যই শিক্ষার্থীসকলক উত্তৰ উলিওৱাত সহায় কৰে।

আপুনি মিলোৱা বিষয়ত অধিক বিকল্প প্ৰদান কৰি গুণগতভাৱে ভাল অভীক্ষা প্ৰস্তুত কৰিব পাৰে।

১৫.৩.৪ মুক্ত সমাপ্তি বিষয় (Open Ended Items) :

আপোনালোকে ইতিমধ্যে বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ বস্তুনিষ্ঠ অভীক্ষা আৰু সেই বিষয়বোৰ প্ৰস্তুতকৰণৰ বিষয়ে জানি আহিছে। আপোনালোকে জানে যে বস্তুনিষ্ঠ অভীক্ষা একক আৰু নিৰ্দিষ্ট উত্তৰসম্পন্ন। যিহেতু নহওক, শিক্ষার্থীৰ সকলো দিশ বস্তুনিষ্ঠ অভীক্ষাৰ দ্বাৰা আপুনি পৰিমাণ কৰিব পাৰেনে? বস্তুনিষ্ঠ বিষয়ৰ দ্বাৰা শিক্ষার্থীৰ চিন্তাৰ পৰিসৰ আৰু শিক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত সি/তাইৰ মনোযোগ পৰিমাণ কৰিব পাৰিনে?

এইটো কঠিন যদিও অসম্ভৱ নহয়। এতিয়া তলৰ বিষয় দুটা মন কৰক।

বিষয়— ১ এটা বস্তুর দৰ ১০০ টকা আৰু ইয়াক ৬০০ টকাত বিক্ৰী কৰা হ'ল। ইয়াৰ লাভ নিৰ্ণয় কৰক।

বিষয়— ২ এটা বস্তু ১০০ টকা লাভত বিক্ৰী কৰা হ'ল। বস্তুবিধৰ কিনা আৰু বিক্ৰী কৰা দাম নিৰ্ণয় কৰিব পাৰিবনে?

২নং বিষয়ত বস্তুনিষ্ঠ বিষয়ৰ নিৰ্দিষ্ট উত্তৰ আছে (ইয়াত ২০০ টকা)। কিন্তু ২নং বিষয়ত, নিৰ্দিষ্ট উত্তৰ নাই। এগৰাকী শিক্ষার্থীয়ে ক'ব পাৰে যে কিনা দাম ৪০০ টকা আৰু বিক্ৰী দৰ ৫০০ টকা, অন্য এজনে ক'ব পাৰে যে কিনা দাম ৪৫০ টকা আৰু বিক্ৰী দৰ ৫৫০ টকা, আপুনি বহুত উত্তৰ শুদ্ধ পাব।

বস্তুনিষ্ঠ বিষয়বস্তু বা অন্য তেনে বিষয়বস্তু যাৰ এক নিৰ্দিষ্ট বা স্থিৰ উত্তৰ থাকে তেনেবোৰক বন্ধ-সমাপ্তি বিষয় (Closed-ended item) বোলা হয়। আপোনালোকে উদাহৰণৰ পৰা বন্ধ সমাপ্তি আৰু

মুক্ত সমাপ্তি বিষয়ৰ মাজত থকা পাৰ্থক্যৰ কথা জানিব পাৰিব।

বন্ধ সমাপ্তি	মুক্ত সমাপ্তি
১. খালী ঠাই পূৰ কৰা $৫ + \text{---} = ৯$	১. কোন সংখ্যাৰ লগত কি যোগ কৰিলে ৯ পোৱা যায়?
২. 'Play' শব্দটোৰ লগত 'ing' যোগ কৰি শব্দ লিখক	২. 'ing' যোগ কৰি Playing, looking আদিৰ দৰে শব্দ গঠন কৰক।
৩. এটা ত্ৰিভুজ অংকন কৰক যাৰ একেলগে থকা দুটা বাহু ১ ছেঃ আৰু ৯ ছেঃ আৰু যাৰ কোণ ৬০° ।	৩. কিমান ধৰণে ত্ৰিভুজ অংকন কৰিব পাৰি?
৪. পকী ঘৰ বনাবলৈ প্ৰধান বস্তু চিমেন্ট আৰু বাহিৰে আৰু কি লাগে?	৪. ইটা আমি কিমান প্ৰকাৰে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰো?
৫. স্কুলত শিক্ষক আৰু শিক্ষার্থীক কোনে নিয়ন্ত্ৰণ কৰে?	৫. যদি আপুনি প্ৰধান শিক্ষক হয় তেন্তে আপোনাৰ বিদ্যালয়ক উন্নত কৰিবলৈ আপুনি কি কৰিব?

সেইবাবে আমি ক'ব পাৰো যে

— বস্তুনিষ্ঠ বিষয়ত, অনুমান কৰাৰ সুবিধা থাকে। শিক্ষার্থীয়ে প্ৰদত্ত বিকল্পৰ পৰা অনুমানত উত্তৰ লিখিব পাৰে। এই ক্ষেত্ৰত, যদিও শিক্ষার্থীয়ে ধাৰণাটো আয়ত্ত নকৰে তথাপিও সি/তাই শুদ্ধ উত্তৰ দিবলৈ সমৰ্থ হ'ব পাৰে। কিন্তু মুক্ত সমাপ্তি বিষয়ত, অনুমান কৰাৰ সুবিধা কম হয়। যদি শিক্ষার্থীসকলৰ বিষয়বস্তুৰ ধাৰণা নেথাকে তেতিয়া সি/তাই উত্তৰ দিব নোৱাৰে। এনেদৰে, মুক্ত সমাপ্তি বিষয়ত অনুমানৰ সুযোগ নাথাকে।

— আহিলা হিচাপে মুক্ত সমাপ্তি বিষয়বস্তুৰে শিক্ষার্থীয়ে সমস্যা বুজাটো আশা কৰে। ই শিক্ষার্থীৰ বুজাৰ পৰিমাণৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰে। ই শিক্ষার্থীৰ ভিন্ন ধৰণৰ চিন্তা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰে। ই শিক্ষার্থীৰ ভিন্ন ধৰণৰ চিন্তা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সহায়ক (এটা সমস্যাৰ ক্ষেত্ৰত সমাধানৰ বহু পথ উলিওৱাত উৎসাহিত কৰা) শিশুৰে বিভিন্ন কোণৰ পৰা উত্তৰৰ বিষয়ে চিন্তা কৰিব পাৰে।

— আগৰ প্ৰথম পৰ্যায়ত আলোচনা কৰাৰ দৰে শিক্ষণ হৈছে অৰ্থসৃষ্টি কাৰ্য। মুক্ত সমাপ্তি বিষয়ে শিক্ষার্থীয়ে ধাৰণাৰ অৰ্থ উলিয়াব পাৰিছেনে তাৰ মান নিৰ্ধাৰণৰ পৰিসৰ সৃষ্টি কৰে। বস্তুনিষ্ঠ বিষয়ৰ দ্বাৰা ইয়াৰ পৰিমাণন কৰাটো কঠিন। যদি এটা শিশুৱে মুক্ত সমাপ্তি বিষয়ত বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ উত্তৰ দিবলৈ সক্ষম হয়, তেতিয়া আমি ক'ব পাৰো যে তেওঁ অৰ্থসৃষ্টি কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে।

মুক্ত সমাপ্তি বিষয়ে মুখস্থ শিক্ষণৰ প্ৰভাৱ দূৰ কৰে।

— মুক্ত সমাপ্তি বিষয়ে বিদ্যালয়ৰ প্ৰথম বছৰবোৰত ভাল শিক্ষণৰ সুবিধা প্ৰদান কৰি উৎসাহিত কৰে। সৰু ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে বস্তুনিষ্ঠ বিষয়ৰ শুদ্ধ উত্তৰ দিব নোৱাৰিবও পাৰে, কাৰণ তেওঁলোকৰ মনোযোগৰ পৰিসৰ কম। তেওঁলোকে এটা কাৰ্যত বেছি সময়ৰ বাবে মনোনিৱেশ কৰিব নোৱাৰে। কিন্তু মুক্ত সমাপ্তি বিষয়ত, শিশুৱে প্ৰশ্ন আৰু ইয়াৰ বিভিন্ন উত্তৰত মনোনিৱেশ কৰিব পাৰে যিটোৱে অধিক শিক্ষণত আগবঢ়াই নিয়ে।

বস্তুনিষ্ঠ বিষয়বোৰ নিৰ্দিষ্ট উত্তৰ থাকে। তেনে প্ৰশ্নবোৰৰ উত্তৰ দিব নোৱাৰিলে শিক্ষাৰ্থীয়ে অধিক শিক্ষণৰ বাবে উৎসাহ নোহোৱা হয় আৰু ই তেওঁলোকৰ শিক্ষণ সামৰ্থ্য হ্রাস কৰে। অন্যহাতে, মুক্ত সমাপ্তি বিষয়ে সাফল্যৰ অনুভৱ আনি দিয়ে কাৰণ তাত বহু বিকল্প শুদ্ধ উত্তৰ থাকে আৰু সেইবাবে শিক্ষাৰ্থীসকলে অতি কমেও এটা হ'লেও শুদ্ধ উত্তৰ দিব পাৰে।

প্ৰশ্ন ৮ : তলত কিছুমান উক্তি দাঙি ধৰা হ'ল। এইখিনি ভালদৰে পঢ়ক। শুদ্ধ উত্তৰত '✓' চিন আৰু ভুল 'x' চিন দিয়ক।

- (ক) বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰকাৰৰ বিষয় হৈছে ৰচনাত্মক বিষয়।
- (খ) শিক্ষাৰ্থীৰ সৃজনশীলতাৰ সামৰ্থ্য পৰিমাণৰ ক্ষেত্ৰত বস্তুনিষ্ঠ অভীক্ষা গ্ৰহণযোগ্য।
- (গ) $৫ + ২ = ৭$, হৈছে নিৰ্বাচনমূলক বিষয়।
- (ঘ) প্ৰত্যেক যোগানমূলক বিষয়ক নিৰ্বাচনমূলক বিষয় লৈ ৰূপান্তৰ কৰিব পাৰি।
- (ঙ) মিলোৱা বিষয় হৈছে বহু বিকল্প বাচনি প্ৰকাৰৰ।
- (চ) বহু বিকল্প বাচনিত বিকল্প অশুদ্ধ উত্তৰবোৰক শাখা হিচাপে জনা যায়।

১৫.৪ গুণগত আহিলা আৰু পদ্ধতিসমূহৰ প্ৰস্তুতকৰণ আৰু ব্যৱহাৰ :

পৰিবেশ ১ : মিঃ সমীৰে প্ৰাথমিক শ্ৰেণীত গণিত শিকায়। শিকোৱাৰ সময়ত তেওঁ নিৰীক্ষণ কৰে কেনেদৰে শিক্ষাৰ্থীসকলে বিভিন্ন প্ৰশ্নত প্ৰতিক্ৰিয়া দেখুৱায়, গণিতৰ প্ৰতি তেওঁলোকৰ প্ৰকৃততে আগ্ৰহ আছেনে, তেওঁলোকে সময়মতে আৰু ভালদৰে গণিতৰ প্ৰকল্প আৰু কাৰ্যসমূহ সম্পাদন কৰেনে? তাৰোপৰি তেওঁ এটা পৰীক্ষা অনুষ্ঠিত কৰে, শিকোৱা কথাবোৰ শিক্ষাৰ্থীসকলে বুজি পাইছেনে নাই জানিবৰ কাৰণে।

আপোনালোকে আগতে শিকি আহিছে, শিক্ষণৰ মান নিৰ্ধাৰণ/মূল্যায়ন শিক্ষাৰ্থীৰ পাৰদৰ্শিতাৰ গুণগত আৰু পৰিমাণগত বৰ্ণনাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। শিশুৰ পাৰদৰ্শিতাৰ গুণগত আৰু পৰিমাণগত দিশৰ বিষয়ে জানিবলৈ শ্ৰেণীৰ শিক্ষকে বিভিন্ন আহিলা আৰু কৌশলসমূহ ব্যৱহাৰ কৰে। তলৰ উদাহৰণটোৰ দ্বাৰা এই বিষয়ে আলোচনা কৰিম।

ওপৰৰ উদাহৰণটোত, কেৱল কৃতিত্বৰ অভীক্ষা ব্যৱহাৰ নকৰি, গণিতৰ শিক্ষকে মূল্যায়নৰ বিভিন্ন ধৰণ যেনে অভীক্ষা, শিকনৰ সময়ত নিৰীক্ষণ, প্ৰকল্প কাৰ্য্য আৰু ধাৰণাৰ লগত জড়িত কাৰ্য্যসমূহ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে। এনেবোৰ আহিলা আৰু পদ্ধতিসমূহে গুণগত ফলাফলে বেছিকৈ দেখুৱায়। আপোনালোকে নিশ্চয় অনুভৱ কৰিব যে শিশুৰ আচৰণৰ সকলোবোৰ তথ্যই অভীক্ষা বা একক পদ্ধতি

বা আহিলা ব্যৱহাৰ কৰি আহৰণ কৰিব পৰা নাযায়। বিদ্যায়তনিক আৰু সহ বিদ্যায়তনিক দুয়ো প্ৰকাৰৰ দিশতে শিক্ষাৰ্থীৰ পাৰদৰ্শিতা মূল্যায়ন আহিলা আৰু পদ্ধতিসমূহক পৰিমাণগত আৰু গুণগতভাৱে লগ লগাই মূল্যায়ন কৰিব পাৰে।

১৫.৪.১ নিৰীক্ষণ (Observation) :

আপোনাৰ বিদ্যালয়ত শিশুক শিকোৱা আৰু অন্য কাৰ্যাৱলী কৰাৰ সময়ত আপোনালোকৰ শিশুৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ ধৰণৰ ব্যৱহাৰ নিশ্চয় চকুত পৰে যিবোৰ কোনো অভীক্ষাৰ পৰা দেখা নাযায়। আপোনালোকে নিশ্চয় লক্ষ্য কৰিছে যে শ্ৰেণীৰ ভিতৰ আৰু বাহিৰত শিশুৱে কেনে ধৰণৰ আচৰণ দেখুৱায়, অন্য শিশুৰ প্ৰতি কেনে আচৰণ দেখুৱায়, তেওঁলোকৰ আগ্ৰহৰ দিশবোৰ, তেওঁলোকৰ ভাল লগা আৰু বেয়া লগা, তেওঁলোকৰ আৱেগিক স্থিতি আৰু অন্য কিছুমান তথ্য যিবোৰৰ দ্বাৰা আপোনালোকে শিশুৰ অগ্ৰগতি আৰু অসবিধাসমূহ অভীক্ষাৰ সহায় নোহোৱাকৈয়ে জানিব পাৰে।

প্ৰাকৃতিক পৰিবেশত পদ্ধতিগতভাৱে শিক্ষাৰ্থীক নিৰীক্ষণ কৰি পাঠ্য বিষয় আৰু সহ পাঠ্য বিষয়ৰ কাৰ্যাৱলী আৰু তেওঁলোকৰ আচৰণৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব পাৰি। শিক্ষাৰ্থীৰ অগ্ৰগতি আৰু আচৰণ কিছুমান দিশত যেনে— কথা কোৱা, লিখা, গান গোৱা, নৃত্য কৰা, নাটক কৰা, নিয়মানুৱৰ্তিতা, সময়ৰ উপযুক্ত ব্যৱহাৰ, ভাল সম্বন্ধ, ডাঙৰক সন্মান কৰা আদি কাগজ-কলম অভীক্ষাৰ দ্বাৰা মূল্যায়ন কৰিব নোৱাৰি। এইবোৰৰ মান নিৰ্ধাৰণ নিৰীক্ষণৰ দ্বাৰাহে কৰিব পাৰি। এটা নিৰীক্ষণীয় পদ্ধতিয়ে নিৰীক্ষণৰ বিশেষ আহিলা যেনে— চিহ্নাকংনসূচী, মান নিৰূপক কাঠি আদিক বুজায়। লেহমেন (Lehmann, 1999) ১৯৯৯ মতে, ব্যক্তিৰ আচৰণ প্ৰক্ৰিয়াৰ নিৰীক্ষণ আৰু সংৰক্ষণকেই নিৰীক্ষণীয় পদ্ধতি বুলি ক'ব পাৰি।

আপোনালোকে নিজৰ শিক্ষাৰ্থীসকলক তেওঁলোকৰ কাৰ্যাৱলীত সহযোগ বা অংশগ্ৰহণ কৰি ওচৰৰ পৰা নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰে (অংশগ্ৰহণকাৰীৰ নিৰীক্ষণ) বা তেওঁলোকে যেতিয়া একক বা দলীয়ভাৱে কিছুমান কাৰ্যাৱলী কৰে তেতিয়া তেওঁলোকক দূৰৰ পৰাই নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰে (অংশ নোলোৱাকৈ নিৰীক্ষণ) আপোনালোকে প্ৰত্যক্ষভাৱে শিক্ষাৰ্থীক কাৰ্য্য কৰোতে নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰে, যেতিয়া নিৰীক্ষণ কৰি থকা বুলি শিক্ষাৰ্থীসকল সচেতন নহয় তেতিয়া পৰোক্ষভাৱে নিৰীক্ষণ কৰিব পাৰে। নিৰীক্ষণ উদ্দেশ্যধৰ্মী হ'ব পাৰে (ইচ্ছাকৃতভাৱে নিৰ্দিষ্ট পৰিকল্পনা কৰা) বা ঘটনাক্ৰমিক হ'ব পাৰে (বিশেষ আচৰণৰ সুবিধা)। কিন্তু, প্ৰত্যক্ষ বা পৰোক্ষভাৱে সঘনে শিক্ষাৰ্থীৰ শিক্ষণৰ অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ কৰি অবিৰতভাৱে প্ৰতিপুষ্টি প্ৰদান কৰিব পৰা যায়। তেতিয়া আপোনালোকে ভুল বা সমস্যাবোৰ চিনাক্ত কৰি উলিয়াই সেইবোৰ সমাধানৰ বাবে পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিব পাৰিব।

তলত কিছুমান ফলপ্ৰসূ নিৰীক্ষণৰ পৰামৰ্শৱলী দাঙি ধৰা যিবোৰ বৈধ আৰু বিজ্ঞানসন্মত।

- যিটো নিৰীক্ষণ কৰা হ'ব তাক আগতীয়াকৈ পৰিকল্পনা কৰিব লাগে আৰু নিৰীক্ষণীয় তালিকা প্ৰস্তুত কৰিব লাগে।
- একক নিৰীক্ষণৰ বাবে বেছি আচৰণ ল'ব নালাগে।
- নিৰীক্ষণীয় আহিলাবোৰত স্পষ্ট আৰু দ্ব্যৰ্থক অৰ্থ নোহোৱা শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে।
- নিৰীক্ষণীয় বিষয়সমূহ উপযুক্তভাৱে সংৰক্ষণ আৰু সংক্ষেপকৰণ কৰিব লাগে নহ'লে পাহৰি যোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে।

- ঘটনাক্ৰমে আপোনালোকে যেতিয়া বিশেষ আচৰণ নিৰীক্ষণ কৰে, ইয়াক লগে লগে সংৰক্ষণৰ চেষ্টা কৰিব আৰু পিছত ভৱিষ্যতৰ নিৰীক্ষণৰ বাবে আপোনাৰ পৰিকল্পনাত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব লাগে যাতে আচৰণ ঘটনাক্ৰমিক হয় নে নহয় চাব পাৰি।

১৫.৪.২ চিহ্নাংকন সূচী (Check list) :

বিভিন্ন পৰিবেশত শিক্ষার্থীসকলে বিভিন্ন আচৰণ দেখুৱায়। বিশেষ এজন ছাত্ৰৰ আচৰণৰ ক্ষেত্ৰত শিক্ষকৰ নিৰীক্ষণ আৰু সংৰক্ষণে মূল্যায়ন প্ৰক্ৰিয়াত বিশেষ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। চিহ্নাংকন সূচী হৈছে এক আহিলা, যিয়ে বিশেষ কাৰ্যাৱলীত শিক্ষার্থীৰ পাৰদৰ্শিতা সংৰক্ষণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত শিক্ষকক সহায় কৰে। চিহ্নাংকন সূচীয়ে সাধাৰণতে আচৰণ, বৈশিষ্ট্যসমূহৰ তালিকা অন্তৰ্ভুক্ত কৰে, যিবোৰ থাকিব পাৰে বা নে থাকিবও পাৰে।

কাৰ্যাৱলীসমূহ	শুদ্ধভাৱে কৰিবোৰত ✓ দিয়ক
১। প্ৰয়োজনীয় আহিলাবোৰৰ সংগ্ৰহ	
২। এখন বগা কাগজ লোৱা	
৩। পেঞ্চিল জোঙ কৰা	
৪। আহিলাবোৰৰ শুদ্ধ ব্যৱহাৰ	
৫। স্তৰ অনুযায়ী সম্পাদনা প্ৰস্তুতি	
৬। জ্যামিতিক চিহ্নৰ নামাকৰণ	
৭। অন্যবোৰ (বিশেষভাৱে দেখুওৱা)	

চিহ্নাংকন সূচী হৈছে জ্যামিতিক প্ৰস্তুতিৰ ক্ষেত্ৰত শিক্ষার্থীৰ পাৰদৰ্শিতাৰ সংৰক্ষণ, তলত ইয়াক দাঙি ধৰা হ'ল।

চিহ্নাংকন সূচীয়ে শিক্ষার্থীৰ কোনো ঘটনা, আচৰণ, বৈশিষ্ট্য আদিত উপস্থিতিত '✓' ব্যৱহাৰ কৰা হয়। চিহ্নাংকন সূচী পূৰণ কৰাৰ পিছত, আপুনি ভাল শিক্ষণ প্ৰদান কৰিবলৈ আপোনাৰ শিক্ষণ কৌশলৰ পৰিকল্পনাৰ সংশোধন কৰিব পাৰে। বিশেষ চিহ্নাংকন সূচীয়ে শিক্ষার্থীক ভৱিষ্যত প্ৰশিক্ষণ, আচৰণৰ বৈশিষ্ট্যৰ বাবে প্ৰয়োজন হোৱা কৌশল চোৱাৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰে। যদি আপুনি দলীয় আচৰণ নিৰীক্ষণৰ বাবে এনে চিহ্নাংকন সূচী প্ৰয়োগ কৰে, তেতিয়া আপুনি দলৰ বেছিভাগৰে কাৰ্যাৱলী চাব লাগিব আৰু আপুনি অন্য আচৰণৰ বিষয়ে লিখি ৰাখিব চেষ্টা কৰিব আৰু লগতে চিহ্নাংকন সূচীত নিৰীক্ষণীয় আচৰণ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব।

কাৰ্য্য ৫ :

প্ৰথম আৰু চতুৰ্থ শ্ৰেণীৰ শিক্ষার্থীৰ পৰিক্ৰাৰ পৰিচলতাৰ অভ্যাসৰ তালিকা সংৰক্ষণ কৰিবলৈ পৃথকভাৱে চিহ্নাংকন সূচী প্ৰস্তুত কৰক। প্ৰত্যেক শ্ৰেণীৰ ১০ জনকৈ শিক্ষার্থীৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰক।

বিভিন্ন কাৰণত আপোনাৰ বাবে চিহ্নাংকন সূচী প্ৰয়োজনীয়। শিক্ষাৰ্থী/শিক্ষক আৰু শ্ৰেণীৰ বাবে বিভিন্ন উদ্দেশ্যত ইয়াক গ্ৰহণ কৰিব পৰা যায়। শিক্ষণ ফলাফল, যিয়ে প্ৰক্ৰিয়া আৰু ব্যক্তিগত সামাজিক বিকাশক অন্তৰ্ভুক্ত কৰে, বিশেষ শিক্ষণ ফলাফলৰ ক্ষেত্ৰত সংৰক্ষণৰ দ্বাৰা সহজভাৱে মূল্যায়ন কৰিব পাৰি। প্ৰক্ৰিয়া মূল্যায়নৰ, যিবোৰ স্পষ্টভাৱে সংজ্ঞা দিব পাৰি, স্পষ্ট আৰু বিশেষ কাৰ্য্য, চিহ্নাংকন সূচী অধিক গুৰুত্বপূৰ্ণ। চিহ্নাংকন সূচী প্ৰস্তুত কৰিবলৈ আৰু ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ সহজ।

১৫.৪.৩ নিৰূপক কাঠি (Rating Seale) :

কেতিয়াবা আপোনালোকৰ শিক্ষাৰ্থীৰ বিভিন্ন দিশৰ পাৰদৰ্শিতাৰ ক্ষেত্ৰত কিছুমান অনুসন্ধানৰ সন্মুখীন হ'ব লগা হয়। পিতৃ-মাতৃয়ে সুধিব পাৰে— “খেলা-ধূলাত মোৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে আগ্ৰহ দেখুৱাইছেনে?”

“তাই ভালদৰে নাচেনে?” “বিজ্ঞানত মোৰ ল'ৰাৰ পাৰদৰ্শিতা কেনে?”

প্ৰধান শিক্ষকে সুধিব পাৰে “আপোনাৰ শ্ৰেণীৰ শিক্ষাৰ্থীসকলৰ চাফ-চিকুণতাৰ অভ্যাসৰ ক্ষেত্ৰত আপুনি সন্তুষ্টনে?” “আন্তঃবিদ্যালয়ৰ বিজ্ঞান প্ৰদৰ্শনীত প্ৰদৰ্শকে সুনীতা প্ৰদৰ্শনীক উৎসাহিত কৰিছেনে?” ইত্যাদি। এনে ধৰণৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ কেনেদৰে দিব?

সাধাৰণতে আমাৰ উত্তৰসমূহ গুণগত ধৰণৰ যেনে ‘সাধাৰণ’ ‘উৎকৃষ্ট’, ‘সাধাৰণতকৈ বেছি’, ‘সন্তুষ্টিমূলক’ ইত্যাদি। অন্য ভাষাত, আমি নেতিবাচক দিশৰ পৰাও সংলক্ষণ নিৰূপন কৰো ‘বেয়া’ বা ‘অসন্তুষ্টিমূলক’ একেবাৰে উচ্চ পৰ্যায়ত ‘উৎকৃষ্ট’ বা অধিক ‘সন্তুষ্টিমূলক’ ইত্যাদি। চমুকৈ, আমি পাৰদৰ্শিতা বা সংলক্ষণবোৰক সচেতন নোহোৱাকৈ নিৰূপক কাঠিত মান নিৰ্ণয় কৰো।

নিৰূপক কাঠি হৈছে এক আহিলা, যিয়ে বস্তুৰ মান নিৰ্ধাৰণ সংখ্যাভাৱে কৰে। নিৰূপক কাঠি চিহ্নাংকন সূচীৰ দৰে, যেতিয়া বিৱৰণৰ প্ৰয়োজন তেতিয়া ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰা হয়। চিহ্নাংকন সূচীত আপুনি কি কৰে? চিহ্নাংকন সূচীত আপুনি বৈশিষ্ট্যবোৰৰ উপস্থিতি আৰু অনুপস্থিতি নিৰ্দেশ কৰে। কিন্তু নিৰূপক কাঠিত, আপুনি গুণগত স্তৰ বা স্থিতি নিৰ্দেশ কৰিব লাগে, যাক নিৰূপন কৰা হয়। তলৰ আহিলা দুটা মন কৰক।

আহিলা ১ (স্কুলৰ কাৰ্য্যৱলীত শিক্ষাৰ্থীৰ অংশগ্ৰহণ)

কাৰ্য্যৱলীসমূহ

সক্ৰিয় শিক্ষাৰ্থীক ✓ দিয়ক

- ১। শ্ৰেণীৰ প্ৰকল্পত সক্ৰিয় শিক্ষাৰ্থী
- ২। সহপাঠীৰ সৈতে সম্পৰ্ক থকা শিক্ষাৰ্থী
- ৩। দলীয় আলোচনাত অংশগ্ৰহণ কৰা শিক্ষাৰ্থী
- ৪। খেলা-ধূলাত সক্ৰিয় শিক্ষাৰ্থী
- ৫। সংঘৰ কাৰ্য্যৱলীত সক্ৰিয় শিক্ষাৰ্থী

আহিলা ২ (স্কুলৰ কাৰ্য্যৱলীত শিক্ষাৰ্থীৰ অংশগ্ৰহণৰ নিৰূপক কাঠি)

প্ৰত্যেক প্ৰশ্নৰ সোঁফালে আৰু বিবেচনা অনুযায়ী শিক্ষাৰ্থীৰ অংশগ্ৰহণৰ অনুসৰি—

- ১- অসম্ভৱমূলক, ২- সাধাৰণতকৈ তলৰ
- ৩- সাধাৰণ, ৪- সাধাৰণতকৈ ওপৰৰ ৫- উৎকৃষ্ট
১. শ্ৰেণীৰ প্ৰকল্পত সংক্ৰিয় শিক্ষাৰ্থী ১ ২ ৩ ৪ ৫
২. সহপাঠীৰ সৈতে সম্পৰ্ক থকা শিক্ষাৰ্থী ১ ২ ৩ ৪ ৫
৩. দলীয় আলোচনাত অংশ লোৱা শিক্ষাৰ্থী ১ ২ ৩ ৪ ৫
৪. খেলা-ধূলাত সক্ৰিয় শিক্ষাৰ্থী ১ ২ ৩ ৪ ৫
৫. সংঘৰ কাৰ্য্যৱলীত সক্ৰিয় শিক্ষাৰ্থী ১ ২ ৩ ৪ ৫

এই দুই প্ৰকাৰৰ আহিলাৰ মাজত আপুনি কি পাৰ্থক্য পালে? চিত্ৰাংকন সূচীতকৈ নিৰূপক কাঠি কেনেদৰে পৃথক? কোনটোৱে শিক্ষাৰ্থীৰ আচৰণৰ বেছি গুণগত বিৱৰণ দিয়ে?

ওপৰৰ নিৰূপক কাঠি হৈছে পাঁচটা সংখ্যাৰ কাঠি, য'ত শিক্ষাৰ্থীৰ আচৰণ অতি উৎকৃষ্ট (৫), বেছি ভাল (৪), সাধাৰণ (৩), সাধাৰণতকৈ তলৰ (২) আৰু বেয়া (১)। ঠিক সেইদৰে আপুনি তিনিটা অংকৰ কাঠি বনাব পাৰে। গুণগত বিৱৰণসমূহ শিক্ষাৰ্থীৰ আচৰণত প্ৰদান কৰা সংখ্যাৰ দ্বাৰা উলিয়াব পৰা যায়।

১৫.৪.৪ প্ৰশ্নাৱলী (Questionnaire) :

শিক্ষাৰ্থীৰ আচৰণৰ বিভিন্ন সংলক্ষণৰ মান নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ, প্ৰশ্নাৱলী হৈছে ফলপ্ৰসূ। আগতে সাক্ষাৎকাৰৰ সীমাবদ্ধতা আলোচনা কৰা হৈছে। সাক্ষাৎকাৰৰ বাবে বহু সময়ৰ প্ৰয়োজন হয় আৰু কষ্টৰো প্ৰয়োজন। অন্যহাতে, সময় আৰু শক্তি ৰাহি কৰাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰশ্নাৱলী হৈছে বিকল্প উপায়। প্ৰশ্নাৱলীত একে সময়তে বহু সংখ্যক ব্যক্তিয়ে প্ৰতিক্ৰিয়া প্ৰদান কৰিব পাৰে। প্ৰশ্নাৱলীত কিছুমান বিষয় লিখিত আকাৰত প্ৰদান কৰা হয়। শিক্ষাৰ্থীসকলে সেইবোৰৰ উত্তৰ দিব লাগে। প্ৰশ্নবোৰে কিছুমান ঘটনাক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে, মন্তব্যক নহয়। যিবোৰ তথ্য প্ৰশ্নৰ প্ৰতিক্ৰিয়া হিচাপে প্ৰদান কৰা হয় তাক ভালদৰে চোৱা হয়। উত্তৰসমূহৰ বিশ্লেষণৰ দ্বাৰা আমি বৈধ সমাপ্তিত উপনীত হ'ব পাৰো। উদাহৰণস্বৰূপে, ঘৰত শিক্ষণ কাৰ্য্যৱলীত শিক্ষাৰ্থীৰ অন্তৰ্ভুক্তি আৰু স্কুলৰ পিছৰ সময়ত পৰিয়ালৰ লোকে কি ধৰণে শিশুসকলক সময় দিয়ে এইবোৰ উপযুক্তভাৱে প্ৰস্তুত কৰা প্ৰশ্ন কাকতৰ যোগেদি জানিব পাৰি।

প্ৰশ্নাৱলী হৈছে উপযুক্ত, সঠিক, নিৰপেক্ষ তথ্য প্ৰদানৰ বাবে উপযোগী। তথ্যৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্যৰ ভিত্তিত, প্ৰশ্নাৱলীৰ বিষয়বোৰ (প্ৰশ্নবোৰ) বিকাশ কৰি তোলা হয়। পিছত প্ৰশ্নাৱলী প্ৰয়োগ কৰা হয়। এইটো মনত ৰাখিব লাগিব যে শিক্ষাৰ্থীসকল যাতে প্ৰতিক্ৰিয়াৰ প্ৰতি সজাগ হয়। ইয়াৰ পিছত সংগৃহীত তথ্যবোৰ বিশ্লেষণ কৰা হয়।

১৫.৪.৫ সাক্ষাৎকাৰ (Interview) :

সাক্ষাৎকাৰ হৈছে মুখামুখিকৈ প্ৰত্যক্ষভাৱে কিছুমান বিশেষ উদ্দেশ্যত ব্যক্তিগত কথোপকথনৰ দ্বাৰা তথ্য সংগ্ৰহৰ ফলপ্ৰসু পদ্ধতি। শিক্ষার্থীৰ বিশেষ আচৰণৰ কাৰণ নিৰ্ণয় কৰিবলৈ সি/তাই ব্যক্তিগতভাৱে প্ৰশ্ন সোধাটো আটাইতকৈ ভাল পথ। শিক্ষার্থীৰ আত্মবিশ্বাসে শিক্ষকক শুদ্ধ উত্তৰ সংগ্ৰহ কৰাত সহায় কৰে। কাৰ্য্যৰ প্ৰকৃতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি, সাক্ষাৎগ্ৰহণকাৰীয়ে শিক্ষার্থীসকলক মুক্ত সমাপ্তি বা বন্ধ সমাপ্তি ধৰণৰ প্ৰশ্ন সুধিব পাৰে। সাক্ষাৎকাৰৰ সময়ত পোৱা তথ্য সাৱধানে সংগ্ৰহ কৰি ৰখা হয়। সাক্ষাৎকাৰৰ আগতে, সাক্ষাৎগ্ৰহণকাৰীয়ে তথ্য সংগ্ৰহৰ বাবে সূচী প্ৰস্তুত কৰি থয়। সাক্ষাৎ সূচীয়ে প্ৰধান দিশত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰাৰ ক্ষেত্ৰত সাক্ষাৎগ্ৰহণকাৰীক সহায় কৰে। সংগঠিত প্ৰশ্নসমূহে প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিভাজন আৰু সংক্ষেপকৰণত সহায় কৰে, তাৰোপৰি প্ৰার্থীসকলকো কোৱাৰ ক্ষেত্ৰত সীমাবদ্ধতা আনি দিয়ে। কিন্তু অন্যফালে, অসংগঠিত সাক্ষাৎকাৰত বেছি স্বাধীনতা পোৱা যায়। সৰু ল'ৰা-ছোৱালী আৰু অশিক্ষিত লোকসকলক প্ৰশ্ন সোধাৰ ক্ষেত্ৰত সাক্ষাৎকাৰ অতি উপযোগী। যেতিয়া এজন ব্যক্তিৰ সাক্ষাৎকাৰ লোৱা হয় তেতিয়া তলৰ দিশবোৰ সাৱধানে বিবেচনা কৰিব লাগে।

- আপোনাৰ উদ্দেশ্য সফল হোৱাৰ বাবে প্ৰশ্ন সুধিব।
- ব্যক্তিক উত্তৰ দিবলৈ সময় দিব লাগে।
- ব্যক্তিৰ বিশ্বাস আৰু আত্মবিশ্বাস গঢ়াৰ চেষ্টা কৰিব লাগে।
- প্ৰার্থীৰ সৈতে সন্মিলমিলে, সাক্ষাৎকাৰত স্থিৰতা আনি দিয়ে।
- প্ৰশ্নবোৰ স্পষ্ট হ'ব লাগে।

সাক্ষাৎকাৰে ব্যক্তিৰ স্থানৰ স্পষ্টতা আনি দিয়ে, কিন্তু ই অৰ্থ আৰু সময়ৰ খৰচ কৰে, কাৰণ সাক্ষাৎকাৰ মুখামুখিকৈ এটা সময়ত এজন ব্যক্তিৰ লগতহে কৰিব পাৰি।

১৫.৪.৬ স্থান (Portfolio) :

এজন শিক্ষার্থীৰ স্থান হৈছে বিশেষ উদ্দেশ্যৰ বাবে তেওঁৰ নিৰ্বাচিত কাৰ্য্যৰ সংগ্ৰহ। ই কেৱল শিক্ষার্থীৰ কাৰ্য্য সংগ্ৰহ নকৰে, আটাইতকৈ ভাল কাৰ্য্যও সংগ্ৰহ কৰে। শিক্ষার্থীৰ মান নিৰ্ধাৰণৰ ক্ষেত্ৰত এনে স্থানক ফলপ্ৰসু আহিলা হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হয়।

আত্ম মূল্যায়নৰ ক্ষেত্ৰত স্থান নিৰূপনে ফলপ্ৰসু আহিলা হিচাপে অৰিহণা যোগায়, যিয়ে স্বাধীন চিন্তাত সহায় কৰে। যেতিয়া শিক্ষার্থীয়ে অত্যধিক ভাল কাম কৰে, সৃষ্টি কৰে, তেতিয়া তাক স্থানত ৰখা হয়। শিক্ষার্থীক আত্ম-মূল্যায়নৰ ধৰণ আৰু চিন্তাশীল প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয়ে সুধিব পৰা যায়। ইয়াৰ জৰিয়তে শিক্ষার্থীসকলে আত্ম-মূল্যায়ন আৰু প্ৰতিফলনৰ বাবে কি কৰিব পাৰে তাক দেখুওৱাৰ সুযোগ পায়। শিক্ষার্থীসকলৰ স্থান নিৰূপন সকলো শিক্ষক, শিক্ষার্থী আৰু অভিভাৱকৰ সন্মুখত নিয়মিত ৰূপত এটা নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ অন্তৰালত দেখুৱাব পাৰি। ই ভৱিষ্যত শিক্ষণৰ পৰিবেশ সৃষ্টি কৰাৰ লগতে স্কুলৰ কাৰ্য্যাবলীত শিক্ষার্থীক অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰে। ইয়াৰ দ্বাৰা শিক্ষার্থীৰ সবলতা আৰু ব্যক্তিত্বৰ ইতিবাচক দিশৰ আলোচনাৰ এটা সুযোগ পোৱা যায়। তলত স্থান নিৰূপনৰ সবলতাবোৰ দাঙি ধৰা হ'ল।

- শিক্ষার্থীসকলৰ কাৰ্য্যৰ সবলতা আৰু দুৰ্বলতাসমূহৰ মূল্যায়নৰ বাবে তেওঁলোকৰ মাজত কৌশল বিকাশ কৰা।
- লক্ষ্য নিৰ্ধাৰণ আৰু অগ্ৰগতি মূল্যায়নৰ দায়িত্ব গ্ৰহণত শিক্ষার্থীক সহায় কৰা।
- শিক্ষার্থীৰ অগ্ৰগতিত সহযোগ আৰু প্ৰতিফলন সৃষ্টি কৰা।
- শিক্ষার্থীৰ বিকাশৰ উপযুক্ত উদাহৰণ দিয়া আৰু লগতে বৰ্তমানৰ কৌশলৰ বিকাশ কৰা।
- অভিভাৱকসকলক নিজৰ সম্ভাৱনৰ মান নিৰ্ধাৰণৰ বাবে সুযোগ প্ৰদান কৰা।

যেতিয়া শিক্ষণ আৰু মূল্যায়ন উভয়ৰ উদ্দেশ্যত স্থান নিৰ্ধাৰণ ব্যৱহাৰ কৰা হয়, শিক্ষকে উদ্দেশ্য, দেখুওৱা স্থান নিৰূপনৰ সহায়ক দিশ, আত্ম মূল্যায়নত শিক্ষার্থীৰ ভূমিকা, মূল্যায়নৰ সংলক্ষণ নিৰ্ধাৰণ আৰু স্থান নিৰূপনক নিৰ্দেশনা আৰু যোগাযোগত ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে।

এটা নিৰ্দিষ্ট সময়ত সংগ্ৰহ কৰা কামৰ স্থান (এটা নিৰ্দিষ্ট সময় বা স্কুলৰ গোটেই বছৰটো) গঠনমূলক মূল্যায়নৰ উদ্দেশ্যৰ ক্ষেত্ৰত ফলপ্ৰসূ হ'ব পাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, শিক্ষার্থীৰ পৰা সৃজনমূলক লিখন এটা নিৰ্দিষ্ট সময়ত সংগ্ৰহ (ধৰা হ'ল ৬ মাহ), শিক্ষকে ব্যাকৰণ, ভাবধাৰাৰ সংগঠন আৰু গোটেই সময়ছোৱাত শিক্ষার্থীৰ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান ল'ব পাৰে। শিক্ষার্থীসকলেও শিক্ষকৰ সৈতে লগ লাগি তেওঁলোকৰ কাৰ্য্যৰ মূল্যায়ন কৰিব পাৰে। এনেদৰে, ক'ব পাৰি যে স্থান নিৰূপনক শ্ৰেণীকোঠাৰ নিৰ্দেশনাৰ সৈতে একত্ৰিত কৰিব পাৰি, আত্ম-মূল্যায়নৰ কৌশলৰ ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি আৰু কাৰ্য্যৰ দ্বাৰা শিক্ষার্থীসকলে নিজ শিক্ষণৰ দায়িত্ব ল'ব পাৰে।

কাৰ্য্য ৬ :

আপুনি শিকোৱা শ্ৰেণীত বিজ্ঞানৰ পৰীক্ষাত শিক্ষার্থীৰ অগ্ৰগতিৰ ক্ষেত্ৰত স্থান নিৰূপনৰ আহিলা ব্যৱহাৰ কৰক।

১৫.৪.৭ প্ৰকল্প (Project) :

কিতাপৰ জ্ঞান আৰু শিক্ষার্থীজীৱনক সংযোগ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰকল্প হৈছে যথেষ্ট উপযোগী। বেলাৰ্ড (Ballard) মতে, “প্ৰকল্প হৈছে জীৱনৰ এটা অংশ, যাক বিদ্যালয়ত শিকোৱা হয়।” স্কুলৰ বিভিন্ন বিষয়ৰ প্ৰকল্প কাৰ্য্যই উচ্চ শিক্ষাৰ কৌশল আয়ত্ত কৰাত যেনে, গঠনাত্মক আৰু সৃজনশীল চিন্তা আদি ক্ষেত্ৰত সহায় কৰে। এটা প্ৰকল্পত, শিক্ষার্থীসকলক এটা সমস্যা প্ৰদান কৰা হয় আৰু তেওঁলোকে ইয়াৰ সমাধান উলিয়াব লাগে। প্ৰকল্পবোৰ ব্যক্তিগতভাৱে এজন শিক্ষার্থী বা শিক্ষার্থীৰ সৰু দলে গ্ৰহণ কৰে। তলত এটা প্ৰকল্পৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰা হ'ল—

স্বাত্ত্ব অনুসৰি চৰাইৰ প্ৰব্ৰজন, ক'ত এইবোৰ পোৱা যায়, এইবোৰ কেনেকৈ উৰে (প্ৰত্যক্ষ, কেনেকৈ উৰে, ডুব মাৰে ইত্যাদি), তেওঁলোকৰ দেহৰ বিৱৰণ (আকাৰ, আকৃতি, বং, দেহৰ অংশ আদি) খোজ কঢ়া, মাতা, খাদ্য আৰু খাদ্যাভাস, বাহ, কণী (সংখ্যা, আকাৰ, বং) ইত্যাদি।

ঠিক সেইদৰে স্কুলৰ চৌহদৰ সৌন্দৰ্য্য বৃদ্ধিৰ প্ৰকল্প, ওচৰৰ গছ-গছনি, স্থানীয় উদ্যোগৰ জৰীপকৰণ

ইত্যাদিবোৰ শিক্ষার্থীৰ দ্বাৰা কৰিব পাৰি। এটা প্ৰকল্প কাৰ্য্যকৰীকৰণত বিভিন্ন কাৰ্য্যৱলী অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয় যেনে— প্ৰকল্প নিৰ্বাচন, ইয়াৰ পৰিকল্পনা, প্ৰয়োগ, মূল্যায়ন আৰু সংৰক্ষণ।

শিক্ষার্থীৰ বিদ্যায়তনিক আৰু সহ-বিদ্যায়তনিক দিশৰ আচৰণ মূল্যায়নত প্ৰকল্পই এক ফলপ্ৰসূ পদ্ধতি হিচাপে কাৰ্য্য কৰে। শিক্ষার্থীসকলে বিভিন্ন পৰিবেশত কিদৰে তেওঁলোকৰ সামৰ্থ্য প্ৰয়োগ কৰে সেই বিষয়ে তথ্য সংগ্ৰহত শিক্ষকক সহায় কৰে। তাৰোপৰি, শিক্ষার্থীসকলৰ তথ্য সংগ্ৰহৰ কৌশল, তথ্যৰ বিশ্লেষণ, প্ৰকল্পৰ তথ্যচিত্ৰ আজি জনাত শিক্ষকক সহায় কৰে। শিক্ষার্থীসকলেও এনেবোৰ দিশত নিজ পাৰদৰ্শিতাৰ মান নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰে। প্ৰকল্পৰ সহায়ত ব্যক্তিগত গুণাৱলী যেনে— একাগ্ৰতা, কাম কৰাত পৰিপাটি, প্ৰক্ৰিয়াৰ উপযুক্ত ব্যৱস্থা গ্ৰহণ, দলীয় পৰিবেশত কাৰ্য্য কৰা আদিবোৰ প্ৰকল্পৰ দ্বাৰা মূল্যায়ন কৰিব পাৰি।

কাৰ্য্য ৭ :

আপোনালোকে শিকাই থকা শ্ৰেণীত প্ৰয়োজ্য হোৱা ১০ টা প্ৰকল্পৰ তালিকা প্ৰস্তুত কৰক।

১৫.৪.৮ ঘটনা বিৱৰণ (Case Study) :

ঘটনা বিৱৰণ হৈছে এজন ব্যক্তি, পৰিয়াল, এখন স্কুল, বা এটা শিশুৰ দলৰ গভীৰভাৱে অনুসন্ধান কৰা। শিক্ষাত, ঘটনা বিৱৰণ বিশেষভাৱে সমস্যা থকা শিশুৰ বৈশিষ্ট্য, পৰিবেশ আৰু ঘৰুৱা পৰিস্থিতি জনাৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা হয়। এটা সমস্যাজনিত শিশুৰ বৰ্তমানৰ অৱস্থা, অতীত অভিজ্ঞতা আৰু অন্য সম্পৰ্কিত বিষয় আদিৰ তথ্য সংগ্ৰহ কৰি বৰ্তমান শিশুটিৰ আচৰণ আৰু কাৰ্য্যৰ বিষয়ে জানিব পাৰো, কিয় শিশুটি খোণা, পিছপৰা শিক্ষার্থী, খঙাল বা হতাশাগ্ৰস্ত। তথ্যৰ গুণগত বিশ্লেষণে সমগ্ৰ ঘটনাটোৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰে। ঘটনা বিৱৰণ অভিগমনত, অনুসন্ধানকাৰীয়ে (শিক্ষকে) বিশেষ ব্যক্তিৰ পৰা তথ্য সংগ্ৰহ কৰে আৰু ব্যক্তি এজনৰ প্ৰতি আগ্ৰহ দেখুৱায় বা সৰু দলৰ পৰা তথ্য সংগ্ৰহ কৰি গভীৰভাৱে অধ্যয়ন কৰে।

যিয়েই নহওক, বস্তুনিষ্ঠ তথ্য সংগ্ৰহ আৰু বিশ্লেষণ পদ্ধতিত বিষয়কেন্দ্ৰিক পক্ষপাতিত্ব এক হেঙাৰ স্বৰূপ। ঘটনা বিৱৰণৰ সৈতে জড়িত কৌশলসমূহৰ লগত অনুসন্ধানকাৰী পৰিচিত হ'ব লাগে। ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিৰ ক্ষেত্ৰত তলত উল্লেখিত পদক্ষেপসমূহ গ্ৰহণ কৰিব লাগে।

- ঘটনাৰ বৰ্তমানৰ স্থিতি নিৰ্ণয়— যাক প্ৰত্যক্ষ নিৰীক্ষণৰ দ্বাৰা কৰিব পাৰি। আপুনি যিকোনো পৰীক্ষা, পিতৃ-মাতৃৰ আৰু সমনীয়াৰ আলোচনা আদিৰ সহায়ত শিশু সম্পৰ্কে তথ্য সংগ্ৰহ কৰিব পাৰে।
- বেছি সম্ভাৱনাপূৰ্ণ পূৰ্বৱৰ্তী দিনবোৰ নিৰ্ণয় কৰি কাৰ্য্যক্ষম তথ্য সংগ্ৰহ।
- পূৰ্বৱৰ্তী দিশবোৰ চোৱা।
- কাৰণসমূহ নিৰ্ণয় কৰি তাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি প্ৰতিকাৰৰ উপায় হাতত লোৱা।
- ঘটনাটো চালি-জাৰি চোৱা।
- ফলপ্ৰসূ পদ্ধতি হিচাপে, ঘটনা বিৱৰণ পদ্ধতিয়ে সমস্যাৰ নিৰ্ণয় কৰি তাৰ পৰিকল্পনা কৰাত সহায় কৰে।

কাৰ্য্য ৮ :

আপোনাৰ স্কুলৰ শ্ৰেণীত নিয়মিতভাৱে উপস্থিত নথকা এজন বা দুজন শিক্ষাৰ্থী চিনাক্ত কৰক। সমনীয়া আৰু পিতৃ-মাতৃৰ সৈতে আলোচনা কৰি তথ্য সংগ্ৰহ কৰক। এনে আচৰণৰ কাৰণ বিচাৰি উলিয়াওক। তেনে ধৰণৰ কাৰ্য্যৱলী বিকাশ ৰোধৰ কৌশল অৱলম্বন কৰক। এইটোৰ ওপৰত এটা টোকা লিখক।

ঘটনা বিৱৰণে সমস্যাৰ্জনিত শিশুৰ শিক্ষণৰ ক্ষেত্ৰত থকা বাধা আঁতৰোৱাৰ ক্ষেত্ৰত শিক্ষকক সহায় কৰে। ইয়াৰ জৰিয়তে শিক্ষকে সমগ্ৰ দিশতে মান নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰে।

১৫.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলো :

- বিভিন্ন বিষয়ত এজন শিক্ষাৰ্থীয়ে কিমানখিনি আয়ত্ত কৰিলে তাক জনাৰ ক্ষেত্ৰত কৃতিত্ব অভীক্ষাই সহায় কৰে। শিক্ষণ ফলাফলৰ প্ৰকৃতি, আৰু পাঠ্যসূচী পৰিমাণ, অভীক্ষাৰ বিষয়বস্তুৰ গুণমান, প্ৰয়োগ আৰু নম্বৰ প্ৰদান প্ৰক্ৰিয়াৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি শিক্ষক-নিৰ্মিত অভীক্ষা প্ৰস্তুত কৰা হয়।
- প্ৰতিক্ৰিয়াৰ ধৰণ অনুসৰি তিনি প্ৰকাৰৰ পৰীক্ষা যেনে মৌখিক, লিখিত আৰু সম্পাদনীয় পৰীক্ষা বিকাশ আৰু ব্যৱহাৰ কৰা হয়। শ্ৰেণীৰ শিক্ষকে শিক্ষক-নিৰ্মিত অভীক্ষাত সকলো ধৰণৰ পৰীক্ষা ব্যৱহাৰ কৰে।
- গোটে পৰীক্ষাসমূহ সাধাৰণতে শিক্ষক নিৰ্মিত অভীক্ষা যিবোৰ প্ৰকৃতিত গঠনাত্মক। গোটে পৰীক্ষা অনানুষ্ঠানিকভাৱে শিক্ষকে অনুষ্ঠিত কৰে। ই শিক্ষকক নিজৰ শিক্ষণ পদ্ধতিৰ প্ৰতিপুষ্টি প্ৰদান কৰে আৰু লগতে শিক্ষাৰ্থীসকলক নিজৰ অগ্ৰগতি আৰু কঠিনতাৰ আভাষ দিয়ে।
- অভীক্ষাসমূহক ৰচনাত্মক আৰু বস্তুনিষ্ঠ হিচাপে দুটা বহল ভাগত ভাগ কৰা হয়। ৰচনাত্মক অভীক্ষাসমূহ হৈছে বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়া আৰু সীমিত প্ৰতিক্ৰিয়া ধৰণৰ।
- বিভিন্ন ধৰণৰ বস্তুনিষ্ঠ অভীক্ষাবোৰ হৈছে চমু উত্তৰ ধৰণৰ, বহু বিকল্প বাচনি, মিলোৱা; বিকল্প প্ৰতিক্ৰিয়া ইত্যাদিবোৰ শিক্ষকে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে।
- মুক্ত সম্পাদিত অভীক্ষাবোৰে মুখস্থৰ ক্ষেত্ৰত বাধা প্ৰদান কৰে আৰু নতুন চিন্তাত সহায় কৰে।
- মূল্যায়নৰ পদ্ধতিবোৰ যেনে— নিৰীক্ষণ, সাক্ষাৎকাৰ, ঘটনা বিৱৰণ, স্থান নিৰূপন আদিয়ে শিক্ষাৰ্থীৰ আচৰণৰ সংলক্ষণৰ মান নিৰূপনত সহায় কৰে। ইয়াৰ বাবে কিছুমান আহিলা যেনে নিৰীক্ষণ সূচী, সাক্ষাৎকাৰ সূচী, চিত্ৰাংকন তালিকা, নিৰূপক কাঠি আৰু প্ৰশ্নাৱলী ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি।

১৫.৬ অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণৰ আৰ্হি উত্তৰ :

প্ৰঃ ১— কৃতিত্ব অভীক্ষাৰ দ্বাৰা এজন শিক্ষাৰ্থীয়ে এটা বিষয়ত কিমান আয়ত্ত কৰিলে, জ্ঞান

আহৰণৰ ক্ষেত্ৰতো কৃতিত্ব অভীক্ষা উপযোগী। তাৰোপৰি ই শিক্ষকক শিক্ষাৰ্থীৰ শিক্ষণৰ কঠিনতা চিনাক্তকৰণত সহায় কৰে।

প্ৰঃ ২— মৌখিক প্ৰশ্নসমূহ

প্ৰঃ ৩— (ক) সীমিত সংখ্যক সামৰ্থ্য ব্যৱহাৰ কৰি ভাল শিক্ষকে অভীক্ষা প্ৰস্তুত কৰে।

(খ) শিক্ষাৰ্থীৰ শিক্ষণৰ দুৰ্বলতাসমূহ চিনাক্তকৰণ কৰিব পাৰে।

(গ) বিভিন্ন বিষয় অন্তৰ্ভুক্ত কৰে।

প্ৰঃ ৪— গোট অভীক্ষাৰ সৈতে খ, গ, ঘ, ছ আৰু জ জড়িত।

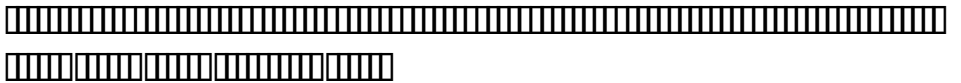
প্ৰঃ ৫— বিভিন্ন মানসিক প্ৰক্ৰিয়াসমূহ আৰু কৌশলসমূহ বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়া ধৰণৰ দ্বাৰা পৰিমাণন কৰিব পাৰি। ই শিক্ষকক শিক্ষাৰ্থীৰ উত্তৰ নিৰ্ধাৰণৰ মান নিৰ্ধাৰণ কৰিব দিয়ে। সীমিত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ ধৰণতকৈ এনে ধৰণৰ বিষয় প্ৰস্তুত কৰা সহজ।

প্ৰঃ ৬— বিস্তৃত প্ৰতিক্ৰিয়াৰ বিষয়ত নম্বৰ বিভিন্ন হোৱাৰ কাৰণবোৰ হৈছে শিক্ষকৰ পাঠ্যসূচীৰ বিভিন্ন জ্ঞান, হাতৰ আখৰ চাই পৰীক্ষকে কৰা নম্বৰ প্ৰদান, ব্যাকৰণ আৰু বানানৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব ইত্যাদি।

প্ৰঃ ৭—

প্ৰঃ ৮— (ক) ✓ (খ) × (গ) × (ঘ) ✓ (ঙ) ✓ (চ) ×

১৫.৮ অধ্যায় শেষৰ অনুশীলনী :

১।

২। যিকোনো বিষয়ৰ গোট পৰীক্ষা প্ৰস্তুত কৰক। ইয়াত মৌখিক, লিখিত আৰু সম্পাদনীয় প্ৰকাৰৰ প্ৰশ্ন অন্তৰ্ভুক্ত কৰক।

৩।